

מלאכת בונה¹

ק"ב ב'

(א) מתני' - הבונה כל שהוא. עי' בגמ' דמבואר בגמ' דהכוונה דומיא דנקב שסותמו, ומבואר דאין כוונת המשנה לחלק מבנין גדול, אלא בנין דהוא כ"ש, ועי' ברש"י ד"ה כל העושה דביאר דמלאכתו מתקיימת היינו דמתקיימת כיו"ב ואינו מוסיף עליה, וכן מתבאר ברש"י להלן ד"ה המצדד וד"ה דחק קפיזא.

(ב) וצ"ב מ"ש מאורג דמבואר בגמ' ק"ג ב' דאורג ב' חטין חייב דומיא דשם משמעון, והוקשה לרש"י הרי אינו מלאכה שלימה במקו"א, ותי' דסגי במה דמתחיל ועושה כדי קיום, ומבואר דסגי בהא דהוא חלק מהבגד, וא"כ מ"ש מבונה דלא סגי מה דהוא חלק מהבנין, וכן יש להוכיח דמבואר בגמ' דתלתא בניני הוי וכו', והרי ודאי לא מסתבר דיש שעושה רק את מציעא לחד.

ובפשוטו צ"ל דשאני התם דהא גופא דהוא חלק מהבנין לא איכפ"ל דאין אחרים עושים כן, ורק באופן דזה כל הבנין, בעי' שיהא מתקיים במקו"א, ובלא"ה אין לזה שם מלאכה, וע"ע בסוגיא במנחות נ"ז א' לגבי קודח כ"ש דמבואר דחור קטן אינו חייב אפילו שהוא חלק מחור גדול, אלא במתקיים במקו"א.

ועי' פסקי הרי"ד דהביא לדברי רש"י ותמה עליו דלא בעי' אחרים מקיימין כן.

(ג) ועי' לעיל צ"ה א' דמגבן חייב משום בונה, ושיעורו כגרוגרת, וידוע קו' הצ"פ דהא בונה חייב בכ"ש, ובפשוטו צ"ל דאעפ"י דבבונה שיעורו בכ"ש מ"מ באוכלין אין לזה חשיבות בפחות מכגרוגרת.

(ד) ויל"ע האם זה כלל בבונה דבעי' שמקיימים כן, או דזה כלל במכה בפטיש, ולכאנ' לדברי רש"י דאין בנין בכלים כלל, ע"כ דחק קפיזא הוא משום מכה בפטיש, ועי' בה"ל סי' ש"ב מסתפק בשם הפמ"ג לגבי יכולות דמסירם החייט בגמר התפירה, האם חייב על הסרת חלק מהם או לא, והוכיח מהרמב"ם דחייב גם על מקצת, דכל מה דשיך לגמר נחשב למכה בפטיש, ואולי שייך לומר כם גם בחק קפיזא.

מתני' - והמסתת. עי' ברש"י ב' פי' או מחליק או חורץ, ועי' בתוס' ע"ה ב' דליכא משום מחתך וממחק כיון דהוא רק מיפה אותה שעושה בה שירטוטין ויפוי, אולם עי' בשיטה לר"ן דכתב בתי' קמא דאה"נ חייב משום תלת, וע"ש בר"ן דמבואר מדבריו דאף דהחליק רק חלק מהאבן נמי חייב, וצ"ב דהא אי"ז מלאכה המתקיימת, ותו קשה דאי"ז גמר מלאכה.

מתני' - והמכה בפטיש. עי' ברש"י דהיינו סוף ניתוק האבן מההר, ובתוס' פי' דזה המכוש האחרון על הכלי, וכן מבואר ברש"י בדף ע"ג א' א' ד"ה מכה, ויל"ע לפירש"י הכא אמאי חשיב גמר מלאכה, הרי עדיין אינו ראוי לשימוש, ואולי כיון דחשיבת האבן הוא אומנות בפנ"ע חשיב גמר למלאכה, ועי' חת"ס בישוב סתירת דברי רש"י.

מתני' - רשב"ג אומר וכו'. עי' בשעה"צ ש"ג ס"ק ס"ח דהק' דלפי רש"י הלשון מלאכתו מקיימת בשבת, קאי על העושה מלאכה, וע"כ הוא דהא לרש"י כוונת המשנה דאחרים עושים כן, אולם ע"ש דרייק מהרמב"ם דבעי' שתהא המלאכה מתקיימת כל השבת, וע"ע בהגהות ראמ"ה.

¹ במלאכה זו נסתייעתי רבות בעיקר בכתבי ידידי הרב רפאל שמואלביץ שליט"א וכן בכתבי ידידי הרב מאיר קופמן שליט"א והרב אלעזר מאירוביץ שליט"א.

ועי' בריטב"א דהביא דיש ב' פי' האם חייב רק במתקיים לעולם או גם במתקיים לשעה, ודימה זאת לדברי הירושלמי על בנין לשעה, וצ"ב דהירושלמי מיירי בדעתו לסתור, והכא הנידון לגבי דבר דאין קיום מחמת עצמו רק לשעה.
וצ"ב לפי הרמב"ם כוונת הגמ' זה הכלל לאתויי חק בקפיזא, ועי' שנות אליהו.

גמ' - כל שהוא למאי חזיא וכו' שכן עני וכו' שכן תופרי וכו' שכן עני, וכו' וכו'. יל"ע האם באופנים הללו חייב נמי משום מכה בפטיש, ולכא' ע"כ דאינו חייב משום מכה בפטיש, דהא בגמ' מייתי מהכא ראייה דאיכא חיוב בבונה כ"ש, ודילמא הוא דין במכה בפטיש, ומוכח דפשוט לגמ' דדמי טפי לבונה, וממילא ע"כ דילפינן מהכא דשיעור בונה בכ"ש.

בפלוגתא דרב ושמואל

(א) תוס' ד"ה אבל בהנך - ומקמייתא ובתרייתא נמי לא ידעי' מציעתא. ולא נתבאר בדבריהם מדוע המחלוקת בנקב כלול אינו ענין לפלוגתייהו למסתת ועייל שופתא בקופינא, ועי' במהרש"א דכתב "דפסיקא ליה לתלמודא שום סברא דמקמייתא ובתרייתא לא הוה ידעינן מציעתא אי לרב אי לשמואל" ומבואר דס"ל דלא ידעי' מהו הסברא לחלק בזה.

אולם עי' בחת"ס דכתב "משום דבמציעתא כ"ע מודים דפתח העשוי להכניס ולהוציא הוה בנין גמור אך פליגי במלתא אחריתי אי הך אויר והוצאת ריח רע מיקרי להכניס ולהוציא א"כ אין ענין לכאן" ומבואר מדבריו דיסוד החיוב בנקב כלול הוא מדין עשיית פתח, ואינו ענין לנידון בבונה כ"ש, [עי' חזו"א נ"א ריש ס"ק י"ד] אלא לכו"ע נקב נידון כבונה גמור, אלא דנקב שאינו עשוי להכניס ולהוציא אין לו שם פתח, וכלשון תוס' ק"ג א' ד"ה לא דאינו פתח אלא נקב, ומדברי החת"ס מתבאר דס"ל לשמואל דלהכניס אויר ולהוציא ריח אינו נידון כפתח, וכנראה דסברתו דפתח להכניס ולהוציא היינו פתח להכנסת והוצאת חפצים דרך הפתח.

ועי' בתוס' ג' א' ד"ה ומפסי דכתבו דלעשות לה פה חייב כיון דהוי להוציא ליחה ולהכניס אויר, ולדברי החת"ס הרי לשמואל אינו חייב משום בונה, אלא משום מכב"פ, ועי' ברש"י ק"ז א' ב' לשני אם חיוב משום בונה או משום מכב"פ, ובכתובות ו' ב' כתב רש"י דהוי בונה.

ונראה דמהרש"א נמי מודה דפלוגתא דרו"ש כלול הוא בדין פתח להכניס ולהוציא, אלא דס"ל דהוא בכלל פלוגתייהו בבונה כ"ש, דפתח העשוי רק להכניס או רק להוציא, הוא פתח גרוע, ותלוי בדין בונה כ"ש.

אולם הנה בגמ' להלן פריך אמאי קודח כ"ש חייב לפי שמואל, ועי' בתוס' דבארו דקו' הגמ' ממסתת ומעייל שופתא בקופינא, אבל מעושה נקב כלול ליכא קו' כיון דעשוי להכניס ולהוציא, אולם ברש"י ד"ה אלא ביאר דקו' הגמ' מנקב כלול, ונראה דלפי החת"ס תוס' טעמייהו דהחיוב בנקב כלול הוא מדין עשיית פתח, ואינו ענין כלל לקודח, אולם לפי המהרש"א ק"ק אמאי אינו דומה לנקב כלול, וי"ל.

בן אולם בדעת רש"י דמדמה קודח לנקב, נראה לבאר דס"ל דפלוגתייהו דרו"ש בנקב כלול הוא בדין בונה כ"ש, דהנה במהרש"ד"ם סי' ה' עמד דברש"י בסוגיין לא הוזכר כלל דלול עשוי להכניס אויר, אלא רק דעשוי להוצאת ריח, והרי בגמ' בדף קמ"ו מבואר דעשוי נמי להכניס אויר.

ונראה לבאר דס"ל לרש"י כמו דביאר במג"א שי"ד סק"ג בדעת הרמב"ם דהתנאי של להכניס ולהוציא נאמר רק לגבי מכב"פ, ולא לגבי בונה, ומשום דמ"מ הושלם הלול, והוי תוספת בנין, ולא איכפ"ל דאין לו שם פתח, ועי' במג"א שם דביאר דרך כלול מחובר חייב על הנקב מדין בונה, אבל כלול תלוש הוי מכב"פ, ולפי"ז י"ל דפלוגתייהו דרו"ש בסוגיין בדין נקב

בלול, מיירי בנקב שאינו עשוי אלא להוציא ריח רע, ולא להכניס אויר, [עי' פמ"ג ????] וממילא ע"כ מיירי בלול מחובר, וס"ל לרב דחייב משום בונה, אבל בלול תלוש בגוונא הנ"ל אינו חייב אלא משום מכב"פ, אבל רבה בדף קמ"ו א' מיירי בלול תלוש, והראיה לזה, דהא רבה גזר על עשיית נקב בכלי אטו נקב בלול, והרי בנקב בכלי נקב העשוי להכניס ולהוציא הרי אין חיובו אלא מדין מכב"פ, דהא אין בנין בכלים, וממילא ע"כ דגם הא דגזרו אטו לול הוא באופן דחייב על הלול מדין מכב"פ, ולא משכח"ל חיוב מכב"פ רק בלול תלוש, ולכך התם בעי' לסברא דחיובו על הכנסת האויר ואפוקי הבלא, אבל הכא מיירי בסוגיין בנקב קטן דהוא רק מועיל להוצאת הריח, אבל לא להכנסת אויר, ובכה"ג הנידון הוא בלול מחובר אם חייב משום בונה או לא.

ולפי"ז אדרבא א"א לומר דפלוגתייהו אם חשיב כעשוי להכניס ולהוציא, דהא בבונה לא בעי' לתנאי דלהכניס ולהוציא, אלא הנידון הוא האם בונה כ"ש חייב, דומיא דפלוגתייהו במסתת ומעייל שופתא בקופינא, ולפי"ז ע"כ מבואר דשמואל ס"ל דאף בדין מכב"פ לא בעי' פתח העשוי להכניס ולהוציא.

ולפי"ז א"ש הא דס"ל לרש"י דאין חילוק בין נקב בלול לקודח, ואדרבא ס"ל לרש"י דקודח דמי רק לנקב בלול, דהנה רש"י כתב ד"ה בשלמא "ואעפ"י שימלאנו הרי הועיל לבנין שקודח החור" ומבואר דאם כוונתו להשתמש בגוף החור פשיטא דחייב מדין בונה, דומיא דחופר גומא, ועני החופר גומא להצניע ודאי שמואל מודה דחייב משום בונה, [ועי תהל"ד שי"ד ס"ק ב' דכוונת רש"י דאם אינו עשוי למלאת בעי' להכניס ולהוציא, וזה תמוה], אולם כיון דדעתו לתקוע בו מסמר ולמלאת הרי אי"ז גומא לשימוש, אלא זה רק היכ"ת לשימוש בכותל, וכדכתב רש"י דהועיל לבנין שקודח החור, וכן מבואר בגר"ז שי"ד ס"ב, [אולם עי' מ"ב סוף שי"ד סק"ח דכתב דחיובו משום מכב"פ, וצ"ע דהא קי"ל כרב], וס"ל לרש"י דה"ה כל הנידון בנקב בלול אינו מחמת עשיית הפתח, שהרי אינו עשוי להכניס ולהוציא, וכל דין בונה שלו הוא רק משום דבזה הושלם גוף הבנין, אבל עייל שופתא בקופינא הרי הנידון מחמת בניית גוף הפטיש, וכן מסתת חיובו על בניית האבן, [ואף דהוא רק סילוק, הרי מסלק גבשושית נמי אינו אלא סילוק, [וחופר גומא אמנם משתמש במקום שסילק שם עפר, ובמסתת אינו משתמש במקום הסיתות, אולם מ"מ האבן הושלם ע"י הסיתות], אבל בנקב בלול אינו משלים את עיקר צורת הלול, אלא הוא תיקון לכותלי הלול דאינם מונעים מהריח לצאת, ושפיר דמי לקודח דהוי תיקון לכותל].

????? וזהנה ברש"י ק"ז א' כתב ב' פי' אם החיוב במפס מורתא הוא משום בונה או משום מכב"פ, וביאר הא דאם להוציא ליחה פטור "ואינו חושש אם תחזור ותסתום מיד" והיינו דפליג על תוס' ג' א' דבעי' דוקא להוציא ליחה ולהכניס אויר, אלא גם להוציא ליחה לחוד חייב, אלא כיון דאינו חושש דתסתם פטור, ונראה דהוצרך לזה לפי הטעם דחיובו משום מכב"פ, דהא לטעמא דעשיית פתח הוי בונה ודאי בעי' להכניס ולהוציא, אבל לטעמא דמכב"פ ס"ל כמבואר בשעה"צ שי"ד ס"ק ט' דרק בכלים נאמר תנאי דלהכניס ולהוציא, ומה דהוצרך לטעמא דבונה פתח משום דס"ל דכיון דעסוק בריפוי המכה, בעי' דוקא בניית פתח ???? ?

[ג] עי' ברמב"ם

מכה בפטיש

(א) עי' ברמב"ם פ"י הי"ד דפסק דעושה נקב בלול של תרנגולים חייב משום בונה, והק' בכס"מ דבהל' ט"ז פסק דהעושה נקב כ"ש בין בעץ בין במתכת בין בבנין בין בכלים הרי"ז תולדת מכה בפטיש, וכן בפרק כ"ג ה"א כתב העושה נקב בלול של תרנגולים חייב משום מכב"פ, ועי' מג"א סי' שי"ד סק"ג דיש חילוק בין לול מחובר לקרקע לאינו מחובר לקרקע, וכבר תמה בלבו"ש דהרמב"ם בהל' ט"ז כתב להדי' בין בבנין בין בכלים חייב משום מכב"פ.

ועי' לח"מ דתי' דלדעת הרמב"ם כוונת רב דחייב ב' משום בונה ומשום מכב"פ, ועיקר הדבר דלרב חייב ב' מבואר נמי בשנות אליהו להגר"א, ובמנח"ח בונה סק"ד.

(ב) ועי' בפ"י קדמון ובפמ"ג א"א שי"ד ס"ק ג' דתי' דמדוייק היטב בלשון הרמב"ם דבהל' י"ד מייירי הרמב"ם דנקב רק לאורה, ולכך אינו חייב אלא משום בונה, אולם בהל' ט"ז ובפכ"ג מייירי הרמב"ם להדי' בנקב להכניס אורה ולהוציא הבל, ולכך חייב משום מכב"פ.

(ג) ובעיקר דברי הלח"מ דלרב חייב ב', מצינו ראיות מהראשונים דכוונת רב דאינו חייב אלא א', חדא עי' בר"ח דכתב דנפק"מ בין רב לשמואל בבנה בנין גמור, ונקב נמי נקב כלול, דלפי רב חייב א' כיון דהוי אב ותולדה ידיה, ולשמואל חייב ב', ומבואר להדי' דלרב אינו חייב אלא א'.

ועוד דהנה עי' בהגהות מרדכי ובהגה"מ פ"י שבת ה"ג דהביאו מהיראים דהוכיח דע"כ רב ס"ל דאין בנין בכלים, דהא רב ס"ל בדף כ"ט א' דמסיקין בכלים, ואין לך סתירה גדולה מזו, אלא כוונת הגמ' דאין חיוב מכב"פ אלא בדבר שאינו מחוסר בנין, דרק לאחר גמר הבנין ועשיית עיקר הדבר שייך דין מכב"פ, וזהו דקאמר רב משום בונה, דכיון דעדיין לא נסתיים הבנין לא שייך לחייבו משום מכב"פ, ואה"נ משום בונה נמי ליכא לחייבו כיון דאין בנין בכלים.

ועיקר יסוד דבריו דליכא מכב"פ רק אחרי גמר הבנין, מצינו נמי במאירי ק"ד ב' ב' דהביא דחכמי הדורות הק' אמאי אין כותב אות א' ומשלים את הספר חייב נמי משום מכב"פ, ותי' לא אמרו מכב"פ רק במלאכה שכבר נשלמה כולה, אבל באופן דעדיין לא הושלם המלאכה ליכא דין מכב"פ, והוכיחו כן דאל"כ כל מלאכה כמו קצירה וכדו' יהא חייב נמי משום מכב"פ, וע"כ דליכא חיוב מכב"פ כה"ג.

ולפי יסוד היראים והמאירי ע"כ דכוונת הגמ' דחייב רק משום בונה, דהא כ"ז שלא הושלם הבנין ליכא חיוב של מכב"פ. (ד) אולם מדברי רש"י מוכח דפליג על היראים והמאירי, דהא בדף מ"ז א' ביאר דמחזיר מיטה של תרסיים חייב משום מכב"פ, ולא משום בונה כיון דאין בנין בכלים, ומבואר להדי' דשייך חיוב מכב"פ גם קודם שהושלם הבנין.

וכן יש להוכיח מהא דרש"י ביאר במתני' דמכב"פ היינו סוף ניתוק האבן מההר, והא עדיין הוא עוסק בעשיית עיקר הדבר, ולא בגימור, ועי' היטב במאירי בדף ק"ד ב' ד"ה אעפ"י דכתב בתו"ד "שלא נאמר מכה בפטיש אלא במלאכה שנשלמה כלה כגון שחצב אבן בהר ונתפרקה כלה מסביבותיה ונמצא שנשלמה מלאכת האבן אלא שלא נפלה וזה מכה בפטיש ומפילה שנמצא המלאכה בגוף אותו דבר כבר נשלמה" ומבואר להדי' דפי' דלא כרש"י, אלא דהאבן כבר נתפרקה לגמרי מההר, וכל החיוב הוא על הפלתה מההר, ואזלי רש"י והמאירי לשי', [ועוד פלוגתא חזי' בדבריהם, דלפי רש"י אין מלאכה זו נחשבת בכלל בונה, אולם לפי המאירי הוי בונה, וכן הוא להדי' בפסקי הרי"ד ק"ב ב' ד"ה והמסתת].

ויסוד פלוגתייהו דלפי רש"י חיוב מכב"פ הוא על גמר המלאכה, ולפי היראים הוא רק על גימור הבנין, ויסוד המחלוקת הוא בכוונת הגמ' ע"ה ב' כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכב"פ דלפי רש"י כוונת הגמ' כפשוטו, ולפי היראים כוונת הגמ' דכל מידי דכבר נגמרה מלאכתו שייך לחייבו משום מכב"פ.

(ה) ולכאו' לשיטת רש"י תקשי קו' המאירי דא"כ כל המלאכות יתחייב נמי משום מכב"פ, ולכאו' מוכח דס"ל לרש"י דלא שייך לחייבו משום מכב"פ רק באופן דליכא עוד שם חיוב למעשה המלאכה, אולם כל דיש למעשה שם מלאכה אחרת ליכא חיוב של מכב"פ.

ועי' במרכה"מ דהק' על הלח"מ מהא דמבואר בירושלמי פרק כלל גדול דריו"ח ור"ל עבדו תולדות על כל ל"ט מלאכות, והא דלא אשכחון מסמוך עבדוניה משום מכה בפטיש, ואיך יתכן דחייב ב', וא"כ מבואר להדי' נמי מדברי הירושלמי דלא נאמר דין מכב"פ רק באופן דליכא עוד סיבה לחייבו, ומיושב קו' המאירי.

וא"כ אף לדברי רש"י מוכח דלא כלח"מ וא"א לחייבו משום ב' מלאכות על אותו מעשה.

(ו) וכן לכאור' יש להוכיח אף מדברי הרמב"ם דאינו חייב אלא א', דהנה ברמב"ם פ"י משבת הי"ז פסק דמפיס מורתא חייב משום מכב"פ, והק' ברמ"ך הלא אין בזה גמר מלאכה והו"ל לחייב רק משום בונה, ועי' באבן האזל דיישב דהנה ברמב"ם בהל' ט"ז כתב דמכה בפטיש חייב, וכל העושה דבר שהוא גמר מלאכה הרי"ז תולדה דמכב"פ, וקשה מדוע הוי תולדה, ומהו מעליותא דאב של מכה בפטיש, וביאר באבן האזל דלדברי הרמב"ם יסוד דין מכב"פ אינו דין של גמר מלאכה, אלא כל מלאכת אומן הוי מכב"פ, ולכך כתב הרמב"ם דמפיס מורתא חייב משום דזהו מלאכת הרופא, ומה"ט ביאר סברת המ"מ שם דאם לא נתכוין לעשות פתח מותר, משום דחור בעלמא אינו מלאכת אומן ואינו בכלל מלאכת מכב"פ.

והנה מבואר בדף קמ"ז א' דמנער טליתו חייב, וביאר רש"י דחייבו משום מלבן, אולם ברמב"ם פ"י הי"ח משמע דחייבו משום מכב"פ, ועי' שעה"צ ש"ב סק"ט דהק' דהא מיירי אף בבגד שכבר נגמרה מלאכתו, והרי מבואר ברמב"ם פכ"ב הכ"ד דפסק כהירושלמי דלנער בגד מן הקוצים כל הנידון רק משום קורע, ולא דנו משום מכב"פ, ותי' בשעה"צ דמבואר ברמב"ם דמנער חייב משום דעביד כדרך האומנין, והיא מלאכה חשובה, ומבואר להדי' דאף בגוונא דאינו גמר הבגד, מ"מ חייב מדין מכב"פ כל שהוא מלאכת אומן.

וכן הרי ברמב"ם דפסק דמצדד חייב משום מכב"פ, אולם תוס' נקטו דאינו חייב משום מכב"פ, וצ"ב הסברא בזה, וע"כ דכל דהוא מלאכת אומן הוי מכב"פ.

וא"כ הרי קשה מדוע כל המלאכות דהוי מעשה אומן אינו חייב משום מכב"פ, וע"כ מוכח דס"ל להרמב"ם דכוונת הירושלמי דכל שחייב על המעשה משום מלאכה אחרת אינו מתחייב מדין מכב"פ, ורק באופן דא"א לחייבו משום מלאכה אחרת הוא חייב מדין מכב"פ, וא"כ הרי מוכח דא"א לומר דכוונת רב דחייב גם משום בונה וגם משום מכב"פ.

(ז) ובמה דנתבאר דע"כ לפי רש"י אין לחייבו בסוגיין לפי רב משום בונה ומשום מכב"פ, דא"כ יהא חייב בכל המלאכות ב' אף מחמת מכב"פ, יל"ע בזה דהנה ברש"י ע"ד ב' ד"ה תנור ביאר דגבי חבית ליכא חיוב של מכב"פ כיון "דמאליה נגמרה מלאכתו בתנור" ועי' מנח"ח אופה סק"ז דביאר דכוונתו דכיון דלא עשאו בידים אלא חום התנור הוא שעשאו הוי כגרמא ופטור, ואעפ"י דלענין בישול וכדו' פשיטא דהמניח על האש חייב, ולא אמרי' דהא נתבשל אח"כ מאליו, משום דבישול במשכן כך היה, אבל מכב"פ דהיה במשכן דוקא ע"י מעשיו ממש, הרי"ז פטור בנעשה מאליו, ועי' בשפ"א שם דכתב דמהא דמבואר ברש"י דלולי סברא זו היה חייב ב', מוכח כדברי הלח"מ דלרב חייב גם משום וגם משום מכב"פ, וזה סותר להנ"ל. אולם בעיקר יסוד דברי רש"י שם הק' ע"ז במנח"ח שם מהא דמבואר ברש"י וברא"ש ביצה ל"ד א' דשופת את הקדירה חייב משום ליבון רעפים, וביאר ברא"ש דחייבו משום מכב"פ, והא נמי הוי מאליו, ועי' קה"י סי' מ"א.

אולם נראה דאדרבא להנ"ל יש לבאר דכוונת רש"י לתרץ מחמת הא סברא גופא, דשאני חבית דמאליה נגמרה ונמצא דליכא עוד מעשה, וממילא אין לחייבו על מעשה א' גם משום מבשל וגם משום מכב"פ, משא"כ בתנור דהוי ב' מעשים.

(ד) אולם עדיין צ"ע בזה דהנה בבה"ל שי"ח ס"ד ד"ה והדחתן הביא מהפמ"ג והלבוש דהחיוב בהדחת קוליים האיספנין משום דין מכב"פ באוכלין, והק' הבה"ל דא"כ אמאי מבשל בתולדות חמה ובחמי טבריה אינו חייב מדאו' כדין מכב"פ, אולם עי' אמרי בינה שבת סי' כ"א דהק' דמבואר להדי' בירושלמי בפרק כלל גדול לגבי מלאכת שום דבגמר מלאכתן חייב משום מכב"פ, ומכח זה הוכיח האמרי בינה כסברת השפ"א דכל דנגמר מאליו ליכא חיוב מכב"פ, ולכך בתולדות חמה ליכא מכב"פ כיון דהוא מאליו, וצ"ע דהא הוכיח המנח"ח מליבון רעפים דחייב משום מכב"פ, דליכא פטור דמאליו.

(א) בעיקר יסוד דברי היראים והמאירי יש להק' מכ"ד - א) דהנה מבואר בדף ק"ג א' דחק קפיזא בקבא חייב, ופירש רש"י דכוונת הגמ' דחקק בגולם שראוי לג' לוגין רק קב, והנה לפי היראים הרי ע"כ אינו משום בונה כיון דאין בנין בכלים, אלא חיובו משום מכב"פ, וקשה הרי עדיין לא נגמר מלאכתו, אולם עי' בר"ח וברשב"א בשם רה"ג דבארו דכוונת הגמ' דחקק חריץ בקב מקום שהוא מידתקפיזא, ושפיר יש לחייבו מדין מכב"פ כיון דזה אחר שהושלם הכוס, ורש"י לשי' שפיר פירש דמיירי דלא הושלמה מלאכתו. (ב) עוד יש להק' דהנה מבואר בדף ע"ה ב' דמנפח כלי זכוכית חייב משום מכב"פ, וקשה לפי היראים הרי לא הושלמה מלאכתו, אולם עי' בשיטה לר"ן ע"ג א' דביאר דמיירי בנפיתח פעם שניה, וס"ל ליראים דחשיב דכבר הושלמה מלאכתו. (ג) ועוד הק' באבני נזר סי' רי"ח מהנה מבואר בביצה ל"ג א' דאסור לקטום קיסם, ובפשוטו מבואר שם ברש"י דחיובו משום מכב"פ, [וכן מצינו ברש"י קכ"ה ב' ד"ה גזירה דקוטם זמורה חייב משום מכב"פ], ולדברי היראים תקשי הא משום בנין ליכא לחייבו כיון דאין בנין בכלים, ומכב"פ נמי לא שייך כיון דלא נגמרה מלאכתו, וי"ל דס"ל כהרמב"ם פ"א הל' ז' דחיובו משום מחתך. (ד) עוד יש להק' מהא דמיטה של תרסיים חייב, ולפי היראים ע"כ משום מכב"פ, וכמבואר ברש"י שם, והרי עדיין לא נגמרה מלאכתו, ועי' אבנ"ז סי' רי"א ישוב בזה. (ה) עי' מ"ח א' דפותח בית הצואר חייב, ועי' ברש"י דחיובו משום מכב"פ, והרי כ"ז דלא פתח בית הצואר ליכא בגד, אולם באמת דדעת הרמב"ם פ"י ה"י דחיובו משום קורע, אולם עי' בהגמ"ר דהביא מהיראים דבאמת חיובו משום בונה ואכ"מ. (ו) עוד יל"ע מהא דמבואר בביצה כ"ח ב' דהשחזת סכין הוי מכב"פ, אעפ"י דמסתבר דבסכין מחודשת עדיין הוא בכלל עשיית הסכין, וכן עי' רש"י עירובין ק"ג א' דשלשול נימה לכינור הוי מכב"פ, ויש לדחות, וצ"ע בכ"ז.

(ב) אולם יש להוכיח דלפי רש"י יש באמת ב' אופנים במכה בפטיש, דהנה בבה"ל סי' ש"ב ס"ב ד"ה הלוקט הביא דבפמ"ג מסתפק בדין הלוקט יבולות דחייב משום מכב"פ, האם דוקא כשלוקט לכל היבולות או דחייב אף ביבולת א', והוכיח הבה"ל מהא דמבואר דצר בכלי צורה כ"ש חייב, ומבואר דאף כשעושה מקצת מגמר המלאכה נמי הוי מכב"פ, והביא דכן מבואר במאירי ע"ה ב', אולם עי' במאירי ק"ג ב' דכתב דצר צוה כ"ש היינו קישוט הכלי בצירורים, ומבואר בדבריו דלא סגי במקצת ציור, אלא בעי' ציור שלם, אלא דסגי במקצת מהציורים.

ולכאו' יש להק' דרש"י סותר שיטתו בזה, דהנה ברש"י ק"ג ב' ביאר "כל שהוא מן הצורה" ומבואר בפשיטות דסגי בחלק מהצורה, וכדברי הבה"ל, אולם עי' ברש"י ק"ג א' ד"ה דחק דביאר דאעפ"י דעדתיך להוסיף, מ"מ יש שמקיימים כן, ומבואר דלולי הא דיש מקיימים כן שרי, ואזיל לשי' דכוונת המשנה בזה הכלל דהעושה בשבת חייב כיון דמתקיים במקו"א, והרי שיטת רש"י דאין בנין בכלים, וע"כ דחיובו מדין מכב"פ, וא"כ מבואר להדי' דלא סגי במקצת מהמלאכה, ומ"ש מצר צורה. ולכאו' מוכח מהכא דבאמת לפי רש"י איכא ב' אופנים בדין מכב"פ, דבצר צורה דהכלי כבר נגמר, בזה יש לחייבו על כל מקצת ומקצת מהימור, אבל בחק קפיזא דלא נגמר הכלי, וחיובו מחמת גמר המלאכה בהא ליכא חיוב מכב"פ רק באופן דנגמר כל המלאכה, ולכך בעי' דמתקיים במקו"א, ודוגמא לזה בפותח בית הצואר דלרש"י חיובו משום מכב"פ, והרי פשוט דאין לחייבו על מקצת מהנקב, דודאי כ"ז שלא נשלם הנקב אינו בגד, וה"נ בחק קפיזא.

בנין בכלים

סוגיות הגמ' - שבת ק"ב ב' - קכ"ב ב' - שבת קמ"ו א' - שבת מ"ו א' - מ"ז א' - מ"ח א' - ביצה י' א' - י"א ב' - י"ב א' - כ"ב ב' - ל"ג א' - עירובין ל"ד ב' - ק"ב ב'.

איתא בביצה כ"ב א' דב"ש וב"ה פליגי אם יש בנין בכלים, ונפק"מ האם מותר לזקוף מנורה של חוליות, והאם מותר להחזיר תריסין, ובשבת קכ"ב ב' מבואר בגמ' דשרי מדאו' להחזיר דלת של שידה תיבה ומגדל משום דאין בנין בכלים, ובעירובין ל"ה א' מבואר דמשום דאין בנין בכלים שרי לפתוח מגדל של עץ, והק' הראשונים דהא מבואר בשבת קכ"ב ב' דעייל שופתא בקופינא דמרא לפי רב חייב משום בונה, והא אין בנין בכלים - ונאמרו בזה ג' שי' בראשונים -

שיטת רש"י [רה"ג ר"ח והרי"ף]

א) דעת רש"י בשבת מ"ז א' ד"ה חייב, ע"ד ב' ד"ה ואי חייטיה, ביצה י"א ב' ד"ה דאין, דלמ"ד אין בנין בכלים, אף בבנין גמור, אין חייבים על עשייתו אלא משום מכה בפטיש, [ונמצא דלפי רש"י אינו מתחייב אלא בסיום בניית הכלי מדין מכב"פ, אולם לתו' יהא חייב על כל תקיעה ותקיעה].

ועי' ביאור הגר"א שי"ד ס"א דלפי רש"י ע"כ צ"ל דרב דס"ל דעייל שופתא בקופינא חייב משום בונה, ס"ל דיש בנין בכלים, ועי' קל"ח ב' דרב אסר לטלטל כירה שנשמטה א' מירכותיה גזירה שמא יתקע, וביאר רש"י שם דחיובו משום בונה, ומבואר דלרב יש בנין בכלים, ועי' בסוגיא בדף מ"ח ב' דפריך על דינא דר"י אמר רב דפותח בית הצואר חייב, ממתני' דחבית, ומשני זה חיבור וזה אינו חיבור, ופירש רש"י דמגופת חבית אינו חיבור, והק' בהגהות מרדכי שם בשם הר"ב ממגנצא דבלא"ה ליכא איסור סתירה כיון דאין בנין וסתירה בכלים, אולם להנ"ל א"ש דרב הא ס"ל דיש בנין וסתירה וכלים.

וכן מבואר בר"ח דרו"ש פליגי בדין בנין בכלים, וכן בארו הראשונים בדעת הרי"ף, וכן הביא ברשב"א בשם רב האי גאון, וביאר הרשב"א דלפי רב צ"ל דפלוגתייהו של ב"ש וב"ה בביצה כ"ב א' לגבי זקיפת מנורה, אינו בדין בנין בכלים, אלא דס"ל לב"ה דזקיפת מנורה לא מיחזי כבונה כיון דלא נתפרקה כלל, ולגבי חזרת תריסין צ"ל דס"ל דלא פליגי בדין בנין בכלים, אלא כל המחלוקת הוא על ציר באמצע.

אלא דצע"ג דהא בדף קכ"ב ב' ס"ל לאביי דיש בנין בכלים, וא"כ איך ביאר רש"י לעיל ע"ד ב' דליכא בונה בחלתא כיון דאין בנין בכלים, הרי אביי ס"ל דיש בנין בכלים, והו"ל לאביי לומר דחייב י"ב.

ב) עי' רש"י קמ"ו א' דביאר טעמא דמתני' דשובר אדם את החבית משום דאין במקלקל שום איסור בשבת, וכבר הק' הראשונים דהא מקלקל פטור אבל אסור, ועי' בכת"ס ובבית מאיר סי' של"ז ובמרומי שדה דבארו דרש"י ס"ל דכל האיסור במקלקל הוא רק באופן דהיכא דעביד מלאכה איכא איסור בקלקולו, וכיון דס"ל לרש"י דאין בנין וסתירה בכלים, ממילא א"א לאסור עליו משום מקלקל, [אולם ע"ש בבי"מ מהתו"ש], ואף דחייב על בניית הכלי משום מכה בפטיש, מ"מ ליכא שום איסור בסתירתו, דאין סתירה בכלים.

ובעיקר דברי רש"י הנה מהראשונים מבואר דפשיטא להו דאעפ"י דאיכא תיקון במקו"א הרי"ז נידון כמקלקל, ובפשוטו נראה דרש"י אזיל לשי' בדף ק"ו א' דלר"ש דמלאכה שאצל"ג פטור, ה"ה דלא מהני תיקון במקו"א להפקיע מיניה דין מקלקל, ואכ"מ.

ג) עי' עירובין ק"ב ב' דפליגי ת"ק ור"י אם שרי להחזיר ציר העליון במקדש, ועי' ברש"י דפי' דאין לאסור במקדש אלא מה דאסור דאו', וממילא ע"כ דס"ל לת"ק דיש בנין בכלים, ולכך אסור להחזיר ציר העליון אף במקדש, ונמצא לפי"ז דר"י דשרי ציר העליון במקדש ס"ל דאין בנין בכלים, ולפי"ז נמצא דלמאי דקיי"ל דאין בנין בכלים, ה"ה דקיי"ל כר"י דשרי להחזיר ציר העליון במקדש, אולם בתוס' שם פליגי על רש"י ובארו דס"ל לת"ק דהוי שבות גדולה דאסרו אף במקדש.

ועי' בשו"ע שיי"ג ס"ו דפסק כת"ק, ועי' שעה"צ ס"ק כ"ז דנחלקו רש"י ותוס' אם איסורו מדאו' או מדרבנן, ותמוה דודאי למאי דקיי"ל שיי"ד ס"א דאין בנין וסתירה בכלים, ממילא אף לרש"י ליכא איסורא דאו', ואדרבא לפי רש"י ע"כ צ"ל דלהל' קיי"ל כר"י.

והנה מבואר במתני' שם דפליגי ת"ק ור"י האם מחזירין ציר תחתון במדינה או לא, ובפשוטו פלוגתייהו אם גזרון תחתון עליון או לא, דת"ק דס"ל דבעליון איכא איסור מדאו', ס"ל דגזרו אף על התחתון, אבל לר"י דס"ל דבעליון ליכא איסור דאו', שרי להחזיר את התחתון לגמרי, אולם הרי בגמ' שם מבואר דטעמא דת"ק דאסר גזירה שמא יתקע, וביאר רש"י דקאי על ציר התחתון, ולפי"ז נמצא דהוא מחלוקת בפנ"ע, שהרי בתוקע לכו"ע חייב.

ויל"ע לפי רש"י דלת"ק דס"ל דיש בנין בכלים, ומ"מ ליכא חיוב בציר התחתון, לכאו' ה"ה בקרקע נמי יהא שרי בתחתון, והרי בברייתא [דהוא כדעת ת"ק] מבואר להדי' דבקרקע איכא חיוב חטאת אף על התחתון, וצ"ב מ"ש קרקע מכלים.

שיטת תוס'

(א) עי' בתוס' שבת ק"ב ב' דיסדו דכל היכא דהוי בנין גמור יש בנין בכלים, ובארו דכל היכא דיש חיזוק ואומנות חשיב בנין, ובתוס' הרא"ש הוסיף דשאני מנורה של חוליות והחזרת תריסין דהוי בנין עראי דאין בו אומנות וחיזוק, אבל מקום שיש אומנות ותיקון גמור הוי בנין קבע וחיב.

ולדבריהם שפיר מתפרש פלוגתייהו דב"ש וב"ה בביצה כ"ב א' לגבי זקיפת מנורה הוא אם יש בנין בכלים, וכן פלוגתייהו דב"ש וב"ה בביצה י"א ב' בחזרת תריסין נמי תלוי בהא, והמחלוקת בין ת"ק לר"י בעירובין ק"ב ב' אם שרי להחזיר ציר העליון, הוא רק מדרבנן אי הוי שבות חמור, וכמבואר בתוס' שם, אבל כו"ע מודו דאין בנין בכלים, ולפי"ז ע"כ דבחביתא וחלתא א' מהחיובים הוא בונה, וכן מבואר בר"ח שם [ע"ש בגה"ה אות א'].

(ב) והנה בתוס' ע"ד ב' ד"ה חביתא בארו טעמא דרב דעייל שופתא בקופינא חייב משום בונה, דהיכא דעושה כל הכלי חייב משום בונה, [וכן הוא דעת הרמב"ן ועוד - עי' להלן], ולא הזכירו כלל דהוא משום תקיעה, ולכאו' זהו סתירה למה דכתבו בסוגיין דטעמא דרב משום דיש בנין בכלים בגוונא דהוא מעשה חיזוק ואומנות, ולא משום דהוי יצירת כלי, ומצינו עוד חילוקים בין דברי התוס', בדב"פ ע"ד ב' הוכיחו ממ"ד דשרי להחזיר מיטה של תרסיים דאין בנין בכלים, ואילו בדף ק"ב ב' הוכיחו ממ"ד דמחזיר מיטה של תרסיים חייב חטאת, דבדרך אומנות יש בנין בכלים.

(ג) ואפשר לומר דבאמת תרוייהו נכונים, דהא דאין בנין בכלים היינו משום דהוא מעשה כל דהו, אולם היכא דעושה לכל הכלי, או אף היכא דאינו עושה כל הכלי, אלא דעושה מעשה חיבור פרקים של חיזוק ואומנות, איכא איסור בנין בכלים, ולכך בדבריהם בדף ק"ב ב' דבארו דבדרך חיזוק ואומנות יש בנין בכלים שפיר הוכיחו ממיטה של תרסיים, דחייב משום דהוי מעשה חיזוק ואומנות, אבל בדבריהם בדף ע"ד ב' דבארו דבעי' עשיית כליף אין יכולים להביא ראיה רק ממ"ד דפטר. אלא דפליגי ב' דיבורי התוס' בפ"י מימרא דרב, דהנה רש"י ביאר דעייל שופתא מיירי דנותן יתד קטן בתוך הבית יד של מרא להדקו שלא יצא, אולם בר"ח וברמב"ם פ"י הי"ג מבואר דמיירי במכניס יד הקרדום לתוך העין שלו, וי"ל דתוס' בדף ק"ב ב' ס"ל כרש"י ולדידי' אינו נחשב לעשיית כלי, אלא הוא רק מעשה של חיבור פרקים ע"י חיזוק ואומנות, אולם תוס' בדף ע"ד ב' ס"ל כר"ח וברמב"ם ולכך כתבו דחשיב כעושה כלי, וצ"ע בזה.

(ג) והנה דעת שמואל דחייב רק משום מכב"פ ולא משום בונה, ובארו בתוס' ק"ג א' ד"ה בשלמא דטעמו משום דהוי בנין כל דהו, וצ"ב הא בדינא דמיטה של תרסיים ס"ל לרב ושמואל דחייב משום בונה, ומ"ש הכא דס"ל לשמואל דאינו חייב משום בונה, ועי' תוס' רי"ד עירובין ל"ה א' דביאר כדעת תוס' והוסיף דטעמא דשמואל "דקסבר לא דמי לבונה אלא כשמחבר הכלי

פרקים פרקים דומים דקני מנורה ומלבנות וכרעי המטה אבל כלי העשוי מפרק אחד כל מלאכה שאתה עושה בו אינו אלא משום מכה בפטיש כגון החוקק קב בבקעת וכיוצא בו ורב סבר בודאי חקיקת קב הוא מכה בפטיש אבל שופתא בקופינא דמרא דמי למחזיר קני מנורה ומשום מחזיר חייב ומשום בונה מחייב.

(ד) ובתוס' קמ"ו א' הק' אמאי שובר אדם את החבית, הא כה"ג יש איסור סתירה בכלים, ותי' דמיירי במוסתקי, ומבואר דס"ל דכל דיש איסור בעשייתו, איכא נמי איסור בסתירתו, ולא בעי' מעשה אומן לעיקר הסתירה, [וכן הרי מבואר בתוס' ובראשונים ריש במה אשה על סתירת שערות קלועות דכל דאיכא בונה איכא סותר], אולם עי' תוס' רי"ד עירובין ל"ה א' דנקט כסברת תוס' דתלוי אי הוי מעשה חיזוק ואומנות, והוסיף דמ"מ ליכא איסור סתירה אלא כשצריך מעשה אומן על הסתירה, וע"ע להלן בדברי הראשונים.

(ה) והנה בתוס' תי' דהא מבואר בגמ' בביצה ל"ג ב' דמיירי במוסתקי, וביארו בתוס' דאע"ג דבגמ' שם מבואר הכי אליבא דר"א, מ"מ צ"ל הכי אף לרבנן, דכל מה דרבנן פליגי בקוטם משום דס"ל דגם בקוטם לחצוץ ליכא חיוב חטאת, ומשום"ה ליכא גזירה בקוטם להריח, אבל הכא דבשובר לעשות נקב יפה חייב, מודו רבנן דאסור מדרבנן אף בשובר להוציא את האוכל, ועי' חזו"א נ"א סק"ה דביאר דגם לרש"י דס"ל דאין בנין בכלים, נמי צ"ל דמיירי במוסתקי, דאל"כ אסור לשבור את החבית משום גזירה דנקב יפה.

אולם עי' בר"ן בביצה שם ובריטב"א בשבת קמ"ו א' ובמכות ג' ב' דכתבו דכמו דס"ל לרבנן דקוטם לחצוץ שינוי אין בו חיוב מדאו' משום דחשיב שינוי, ה"נ אף בשובר לעשות נקב יפה הוי שינוי ואינו חייב מדאו', וממילא לרבנן אף הכא לא בעי' לאוקמי במוסתקי.

ובאו"ז סי' ע"ח תי' דכל הסוגיא שם קאי לר"י דאינו מתכוין אסור, אבל לדידן דאינו מתכוין מותר ליכא גזירה, וכנראה דכוונתו דחור לקלקול אינו עשוי כחור העשוי לפתח יפה, אלא דאם נעשה פתח יפה בלא כוונה תלוי בפלוגתא דר"י ור"ש באינו מתכוין, אולם מסברא יל"ע דהא דכל דאין כוונתו לתקן אינו תיקון אלא קלקול.

(ו) והנה בתוס' בכ"ד הוכיחו מהסוגיא בעירובין דיש איסור סתירה בכלים, מהסוגיא בעירובין ל"ד ב' דמאי פריך דאין הוא ועירובו במקו"א הא מגדל הוי כלי, ועוד הק' אמאי לא מוקי במנעול מתכת, וע"כ דבנין של חיזוק יש איסור סתירה, וגם כשהגמ' מתרץ דהוי כלי ואין בנין בכלים, הכוונה במנעול כמו במסקנא, ע"ש, [ובתוס' בעירובין כתבו דמיירי לגבי נוטלין אבל לא מחזירין, ע"ש], אולם הראשונים דחו דס"ל לגמ' דמיירי במגדל גדול, ועל סוף הסוגיא עי' ברשב"א ובריטב"א דבארו דמיירי בכלי גדול, אולם לגבי המנעול אין לו דין קרקע, וע"ע בביאור הגר"א ובמהר"ח או"ז מה דיישבו בזה, ע"ש, אולם עיקר קו' אמאי לא שרי לשבור את המגדל, צ"ב, דהא כיון דבארו דאף לרבנן בעי' לאוקמי במוסתקי כיון דאיכא גזירה, א"כ ליכא ראייה כלל, דדילמא התם הוא מחמת הגזירה, ועי' חזו"א נ"א סק"ו ד"ה ומש"כ דהוכיח מזה דכיון דאינו עושה נקב ליכא גזירה, ועוד כתב דכיון דדלת המגדל אינה ממורחת בטיט ליכא גזירה.

אולם יל"ע דהא ברא"ש בשבת קמ"ו א' הק' נמי מ"ש שובר את החבית ממגדל, ותי' דמיירי במוסתקי, ונתבאר בחזו"א שם סק"ה דהצרך לבאר כן משום הגזירה, וא"כ בע"כ דס"ל דהסוגיא בעירובין אסור מחמת הגזירה.

ובעיקר דברי הרא"ש עי' בתפא"ש ובק"נ שם דלמדו דכוונת הרא"ש להוכיח דמיירי במוסתקי לפי רבנן דאל"כ אמאי לא גזרו בשבירת חבית כמו דגזרו על קטימה לחצוץ בו שינוי, וכן הוכיח באמת הרשב"א בשם תוס', ועמדו דהא הרא"ש בעירובין הוכיח דלרבנן דמיירי נמי במוסתקי כיון דיש איסור סתירה בכלים, ועי' פמ"ג משב"ז שי"ד סוף סק"א דנמי עמד בזה, ועיקר לשונו של הרא"ש בעירובין צ"ב קצת דבתחילה הוכיח דהא משמע בגמ' בביצה באופן דאיכא איסור דאו' גזרו נמי מדרבנן, ובתוכ"ד סיים דכיון דיש בנין בכלי גמור, ממילא איכא בו נמי איסור סתירה, וצ"ע.

שיטת הרמב"ן הרשב"א והר"ן

(א) עי' ברמב"ן דיישב דכל היכא דעושה כלי מתחילתו יש בנין בכלים לכו"ע, והוסיף הרמב"ן דאפשר דכל שצריך אומן בחזרתו הוי כעושה כלי מתחילה וחייב משום בונה, אולם עי' בריטב"א דנקט בסו"ד דכה"ג אינו אלא מכה בפטיש. ועי' ברשב"א דהוכיח כן מהא דמגבן חייב משום בונה, והא והא כמו דאין בנין בכלים, ה"נ אין בנין באוכלין, וע"כ דכל דעושה הכלי מתחילתו יש בנין בכלים, וצ"ע לפי שיטת רש"י דלעולם אין בנין בכלים, מדוע מגבן חייב משום בונה. ויל"ע האם לפי הרמב"ן ודעימי' במוסיף על כלי שכבר קיים איכא איסור בנין, או רק איסור של מכה בפטיש, ועי' בריטב"א דהוכיח מהגמ' של קרש דחשיב כבניה הכלי מתחילה, ומשום דחלק זה הוא חדש, ונידון כעשיית כלי לכתחילה.

(ב) והנה בתוס' קמ"ו א' הוכיחו דמתני' דשובר אדם את החבית מיירי במוסתקי, אולם עי' ברשב"א ובר"ן דתי' דיש חילוק בין כלי גדול לכלי קטן, ועי' ב"י שי"ד דביאר דתוס' מיאנו בזה משום דאזלי לשי' בסוגיין דכל דהוי בנין גמור כו"ע מודו דיש בנין בכלים, וממילא דה"ה דיש סתירה בכלים, עי' תוס' בעירובין ל"ד ב' דהביאו תי' הראשונים לחלק בין כלי גדול לכלי קטן, ודחו כנ"ל דהא יש בנין וסתירה בכלים, וסיים הב"י דהר"ן דס"ל דמתני' דשובר אדם את החבית מיירי בכלי שלם, כבר יישב דברי רב דעייל שופתא דכל שעשה כלי מתחילתו לכו"ע חייב משום בונה, וצ"ב כיון דכל שעושה כלי מתחילתו לכו"ע יש בנין בכלים, מדוע שרי לסתור כלי קטן, הרי כיון דיש בנין בכלים ה"ה דיש סתירה בכלים.

ובחזו"א סי' נ"א ס"ק י"ג ביאר דיסוד ההיתר הוא משום דכל שכוונתו להוצאת המאכל הרי"ז כקליפי אגוזים, ועיקר הדבר מבואר בשיטה לר"ן בשם הרא"ה, אולם כ"ז בכלים, אבל בקרקע אסור, כיון דאין הבנין מתבטל למאכל, ובאמת דעי' ברא"ה ביצה ל"ג ב' דנראה מדבריו דלפי"י מיושב קו' הראשונים ממגדל, דשאני חבית של גרוגרות דבטלה לאוכל.

וע"ע אגרות משה ח"א סי' קכ"ב ענף ה' דביאר דס"ל לב"י דחלוק יסוד סברת תוס' מסברת הרמב"ן, דלפי תוס' יש בנין בליים, אלא דנאמר בזה תנאי דמעשה חיזוק ואומנות, וממילא ה"ה דסתירתו אסורה, אולם סברת הראשונים הוא דליכא כלל דין בונה בכלים, אלא דכל דעושה את הכלי מתחילתו יש חשיבות למעשה שלו וחשיב בונה, אולם א"א לחייבו על סתירתו, דהא השתא כלי הוא ואין בנין וסתירה בכלים, [ולדברי התוס' רי"ד בעירובין יש ליישב אף למהלך תוס' דליכא סתירה אלא בפירוק באומנות].

(ג) והנה בדף קכ"ב ב' מבואר דלדעת רבא מחזיר דלת תיבה ומגדל אסור שמא יתקע, וברש"י ביאר דחייב משום מכה בפטיש, ואזיל לשי' דאין בנין בכלים, אולם עי' בהגהות מרדכי בריש הבונה דכתב דלפי תוס' דכל דהוי מעשה חיזוק ואומנות יש בנין בכלים, ה"ה דתוקע דלתות הכלים חייב משום בונה, אולם עי' ברא"ה ש ריש כל הכלים דכתב כדברי רש"י דחייבו משום מכה בפטיש, וצ"ב הרי הרא"ה בעירובין פ"ג סי' ה' חולק על רש"י, וא"כ אמאי לא ביאר דחייב בתקיעת דלת שידה תיבה ומגדל משום בונה.

אולם עי' היטב בלשונו של הרא"ה דכתב כהראשונים דתלוי בעשיית כלי מתחילתו, ולכך כתב דאינו חייב על תקיעת דלת שידה תיבה ומגדל משום בונה, אלא רק משום מכה בפטיש, כיון דאי"ז עשיית כלי מתחילתו.

אלא דצ"ע לפי"ז מדוע כתב הרא"ה שם ליישב מתני' דשובר אדם את החבית כתי' תוס' דמיירי במוסתקי, הא לסברת הראשונים יש לומר דליכא איסור סתירה בכלים, וצ"ל משום הגזירה, וכמבואר בחזו"א נ"א סק"ה.

(ד) אולם בחזו"א נ"א ס"ק א' וס"ק י"ג ביאר דס"ל לרשב"א ולר"ן דכיון דאינו עסוק בסתירת הכלי, אלא בהוצאת המאכל, אינו נחשב למלאכה אלא פעולת אכילה, ואעפ"י דכוונתו לעצם הסתירה, מ"מ כיון דאין כוונתו ליצירת הסתירה, אינו מוגדר

כבונה, אולם כ"ז בכלים, אבל בקרקע אסור אף בכה"ג, כיון דיש חשיבות למלאכה אף דאינו מתכוין ליצירת הסתירה, והוכיח כן מדברי התוספתא לגבי איסור קורע, ע"ש.

וע"ע בענין זה מה דיתבאר בעזה"י להלן קמ"ו א'

בנין וסתירה בכלים בתקיעה בהידוק וברפוי

מ"ז א'

גמ' - מהו להחזיר מטה של תרסיים וכו' רשב"ג אומר אם היה רפוי מותר. ומצינו בזה כמה דיעות בראשונים -
 (א) דעת תוס' דכו"ע ידעו דאינו חייב אלא בתוקע, וכל הנידון אם גזרו ברפוי, וע"ז מיייתי הגמ' פלוגתא דת"ק ורשב"ג אם גזרו ברפוי או לא, וכ"כ הרמב"ן בפי' קמא וברשב"ג א.
 והנה מלשון תוס' נראה דליכא ג' דרגות תקוע מהודק ורפוי, אלא כל דאינו תקוע הוא בכלל רפוי, וכן מדויק בלשון הרמב"ן דכתב דס"ל דכל שלא תקע מותר לכתחילה.
 אולם לולי דבריהם היה אפשר לפרש דמהודק ודאי אסור מדרבנן, אלא דהנידון האם כיון דתקע חייב, אסרו אף לרפוי, אולם בלשון תוס' והרמב"ן מבואר דליכא ג' דרגות.
 ובחזו"א סי' נ' סק"י הוכיח מתוס' מ"ח א' ד"ה הא דיש רק ב' דרגות, דכתבו להוכיח דבדבר דרגילות לתקוע איכא איסור אף ברפוי, מהא דאיכא איסור חזרה בדלת שידה משום חשש תקיעה, ואם יש לחלק בין מהודק לרפוי, הא יש להעמיד שם במהודק, אולם עי' להלן דמוכח מהרמב"ן דאעפ"י דס"ל דיש ג' דרגות, מ"מ הוכיח מהתם כתוס', וע"כ דס"ל דמייירי שם ברפוי, ונתבאר להלן הכרחו להא דמייירי ברפוי.
 (ב) עי' ברמב"ן בפי' הב' ביאר דרו"ש ס"ל דאעפ"י דבמלבנות המיטה אינו חייב אלא בתקיעה, מ"מ במיטה של תרסיים חייב אף בלא תקיעה, כיון דבלא תקיעה נגמרה מלאכתה, אולם ר"א ור"ה ס"ל דאין חזרתו כגמר מלאכה, ואינו חייב רק בתקיעה, וע"ז פריך הגמ' מקנה של סיידין דפטור אבל אסור, דה"נ יש לאסור מדרבנן להחזיר מיטה של תרסיים, ומשני דס"ל כרשב"ג דכל דאינו חייב אלא בתקיעה שרי לכתחילה ברפוי, וה"נ כיון דס"ל לר"א ור"ה דאינו חייב אלא בתקיעה, אין לאסור ברפוי.
 והנה מהא דלא ניחא להרמב"ן לבאר דרו"ש איירי בתקיעה, ומ"מ ס"ל דגזרו ברפוי, לכאור' מוכח דס"ל דאין לאסור ברפוי רק היכא דאיכא חיוב במהודק, [ואולי יש לדחות דכיון דהוי פלוגתא דת"ק ורשב"ג לא ניח"ל למימר דרו"ש קאי כת"ק], וצ"ע בזה.

(א) עי' ברשב"א שבת מ"ו א' בהא דפליגי ב"ש וב"ה דלכ"ש אין זוקפין את המנורה ביו"ט וב"ה מתירין, דצידד די"ל דאיירי במנורה רפוי' וכדברי רשב"ג דאם הי' רפוי מותר, והק' ע"ז הרשב"א, דהא ר"ג מחמיר כדברי ב"ש, ואילו במטה רפוי' מתיר רשב"ג אפי' לכתחלה, ומי נימא דמיקל רשב"ג במה שהיו בית אביו מחמירין, ע"ש, ולכאור' אי נימא דכל מה דשרי רשב"ג ברפוי, הוא רק משום דס"ל דאין בנין בכלים, אך למ"ד דיש בנין בכלים ודאי יש לאסור אף ברפוי, א"כ בלא"ה תיקשי, שהרי בגמ' בביצה מבואר דטעמא דב"ש משום דיש בנין בכלים, וא"כ ר"ג דמחמיר כוותיהו ס"ל נמי דיש בנין בכלים והי' אוסר אף ברפוי, ונמצא דרשב"ג מיקל במה שהיו בית אביו מחמירין, ובע"כ מד' הרשב"א דאף למ"ד דיש בנין בכלים שפיר יש להתיר ברפוי.

אולם מדברי הרמב"ן מוכח דפליג, דהא כתב במלחמות ר"פ הבונה דברייתא דר"פ כל הכלים בדלת של שידה וכו' איירי ברפוי, הרי מהא דמבואר בגמ' שם דאם יש בנין בכלים יש לאסור, מוכח דלמ"ד דיש בנין בכלים אסור אף ברפוי, אך הרשב"א דפליגי ע"ז לטעמי' אזיל, דס"ל בביצה י' דבכל גוויי שרי רשב"ג ברפוי לגמרי, ולפ"ז הרי בע"כ דההיא דדלת של שידה איירי בשאינו רפוי לגמרי, וע"כ שפיר אמרו בגמ' דלמ"ד דיש בנין בכלים ה"ז אסור, אך לעולם י"ל דרפוי גמור שרי אף למ"ד דיש בנין בכלים.

(ב) אלא דבעיקר ד' הרשב"א צע"ג דהא תניא בשבת קמ"ו א' רשב"ג אומר מביא אדם את החבית של יין ומתיז ראשה בסייף ומניחה לפני האורחים בשבת ואינו חושש, ובחי' הרשב"א שם מבואר דהא דשובר אדם את החבית ולי"ב משום סתירה, הוא משום דאין בנין וסתירה בכלים, ולפ"ז הרי מהא דשרי רשב"ג להתיז ראשה של חבית בסייף, מוכח דס"ל דאין בנין וסתירה בכלים, וא"כ נמצא שהי' רשב"ג מיקל במה שהיו בית אביו מחמירין, דאינהו ס"ל כב"ש דיש בנין וסתירה בכלים, וצע"ג.

(א) עי' ברמב"ן במלחמות ביצה [ד' א' מדפי הרי"ף] באריכות דיישב דרו"ח ס"ל דפלוגתייהו דב"ש וב"ה בתריסין הוא בציר מה"צ, וטעמא דב"ה משום דאין בנין בכלים, ואעפ"י דהיה ראוי לאסור מדרבנן להחזיר או ליטול את התריסין, משום דהוי מלאכה מתקיימת, ודימה זאת להא דבנין מה"צ, [והתם מיירי ברפוי], מ"מ משום שמחת יו"ט התירו, ולכך ס"ל דמוחלפת השיטה, והוסיף הרמב"ן דיתכן דריו"ח ס"ל דיש בנין בכלים, ומה"ט אסר טלטול מנורה של חוליות, ולדידיה כל מה דהתירו ב"ה בתריסין משום דאינם נדחקים, הא אילו החזיר כל צרכו אעפ"י שלא תקע חייב חטאת, ולכך ס"ל דמוחלפת השיטה, אולם לדידן קיי"ל דאין בנין בכלים, ופלוגתייהו רק בציר באמצע, ומעיקר הדין נטילתן וחזרתן מותרת, דכיון דרפויין נינהו, לא שייך בזה גזירה דשמא יתקע, דאדרבא רפויין נינהו כדי שיהיו נוחין לתשמישן, והרי קיי"ל כרשב"ג דרפוי מותר, ואף לב"ש דקסברי דיש בנין בכלים ליכא איסור בציר באמצע אלא משום גזירה אטו ציר מה"צ, וממילא כיון דס"ל לב"ה דאין בנין בכלים הרי ליכא איסור בציר מה"צ אלא משום שמא יתקע והוי גזירה לגזירה, ואי"צ להחליף השיטה, ולכך העתיק הרי"ף את ב' המשניות, עכתו"ד.

(ב) ועי' ברשב"א דתמה על הרמב"ן דאי דינא דתריסין מיירי ברפוי, אמאי לא התירו אותן לכתחילה, ומדוע קתני דהוא רק היתר של תחילתן משום סופן, הרי רשב"ג מתיר ברפוי, ותי' דרשב"ג לא התיר אלא ברפוי ממש, אבל ברפוי ואינו רפוי אסור מדרבנן, ותריסין חנויות דאינם רפויין לגמרי, אסור בשיש להם ציר מה"צ משום גזירת תקיעה, ודבריו צ"ע דהא הביא מקודם להדי' מדברי הרמב"ן דהא דשרי מעיקר הדין להחזיר בתריסין דיש להם ציר באמצע, משום דקיי"ל כרשב"ג דרפוי מותר, ואילו הכא כתב דבתריסין הוי רפוי ואינו רפוי, ואסור אף לרשב"ג, ושוב תקשי אמאי שרי להחזיר בציר באמצע, [ובדוחק י"ל דהרשב"א באמת בא לחלוק על הרמב"ן דמ"מ עדיין שרי להחזיר בציר באמצע משום דהוי גזירה לגזירה].

עוד צ"ב דהא כיון דמבואר להדי' ברמב"ן דטעמא דמדינא שרי בחזרה משום דקיי"ל כרשב"ג, הרי בהכרח דבציר מה"צ גזרו אף ברפוי, ומשום דדרכו בתקיעה, וא"כ מה הק' מרשב"ג דשרי בדרכו ברפוי, אלא אי נימא דזהו גופא קו' דהא בדברי רשב"ג משמע דשרי ברפוי אף באופן דדרכו בתקיעה.

(ג) וצ"ב במה דכתב הרמב"ן דלדידן לב"ה הוי גזירה לגזירה, והרי אף לב"ש הוי גזירה לגזירה, דגוזרין ציר באמצע אטו ציר מה"צ, וציר מה"צ ברפוי אסור אטו ציר מהודק, והוי גזירה לגזירה, וצ"ל דלב"ש הוי חדא גזירה, דגזרו על ציר באמצע ברפוי אטו ציר מה"צ מהודק, אולם עי' להלן ס"ק ז' דצ"ל קצת ישוב אחר בזה.

(ד) ובעיקר דברי הרמב"ן יל"ע בהא דהוסיף הרמב"ן דריו"ח לשיטתו דקסבר יש בנין בכלים, ואילו החזיר כל צרכו אעפ"י שלא תקע חייב חטאת, ובחזרה עצמה פטור אבל אסור, ומבואר דלב"ש דיש בנין בכלים איכא איסור חזרה מדרבנן אף

ברפוי, [וכן מבואר להדי' ברמב"ן בלחמות ריש פרק הבונה ובחי' הרמב"ן שם עפ"י הגמ' דמי איכא מידי דבכלי חייב וביד מותר], וקשה הא מבואר בגמ' דלולי הגזירה דציר באמצע אטו ציר מה"צ שרי לב"ש להחזיר את התריסין ברפוי, ומבואר דאף לב"ש ליכא איסור חזרה ברפוי, ובפשוטו צ"ל דכל האיסור לב"ש ברפוי משום דגזרו אטו מהודק, אבל בתריסין דמבואר ברמב"ן דבתריסין שיש להם ציר באמצע דרכן ברפויין כדי שיהא נח לתשמישן, לא גזרו בו.

אולם עדיין צ"ע דהא הרמב"ן מבאר דלדידן שרי חזרת תריסין מעיקר הדין אף לב"ש כיון דקיי"ל כרשב"ג דרפוי מותר, ומבואר דאילו היה מהודק אסור להחזירן, ועוד מבואר מדבריו דלרבנן דפליגי אדרשב"ג אסור להחזירו אף ברפוי, וקשה כיון דחזי' דאף לב"ש דיש בנין בכלים שרי להחזיר את התריסין ברפוי, משום דדרכו ברפוי, הרי כ"ש דלרבנן דס"ל דאין בנין בכלים שרי להחזיר את התריסין ברפוי, וצ"ע.

ה) וי"ל, דהנה מבואר ברמב"ן דהיה ראוי לאסור בתריסין מה"צ אף לב"ה משום דהיא מלאכה קבועה, וביאר דזהו האיסור המבואר בסוף פרק כירה בבנין מה"צ, ומבואר דהא דאסור להחזיר מדרבנן לרשב"ג במהודק, ולרבנן אסור אף ברפוי, אינו משום חשש תקיעה, אלא משום דהוי מלאכה קבועה, ומוכרח כן נמי מהא דכתב הרמב"ן דנטילתן נמי אסורה, ואי הוי רק משום חשש תקיעה א"א לאסור את הנטילה, [ובפרט דהרמב"ן הרי מבאר השתא לדעת הר"ף, ולדברי הר"ף הרי אף בכלי גמור ליכא איסור בונה, וכל הנידון לאסור הוא רק משום מכה בפטיש, וא"כ פשיטא דאין לאסור נטילת הכלים, אולם יש לדחות דכ"ז דלא ביאר הרמב"ן דריו"ח במנורה ס"ל דיש בנין בכלים, ליכא הכרח דהר"ף ס"ל דאין בנין בכלים כלל, ודו"ק], אלא דרשב"ג ס"ל דליכא איסור בונה מדרבנן רק במהודק ולא ברפוי, ולדידי' ע"כ דכל האיסור להחזיר תריסין ברפוי מה"צ הוא רק משום חשש תקיעה, וכדביאר ברמב"ן במלחמות בשבת ריש הבונה דהר"ף הביא לברייתא של דלת שידה תיבה ומגדל, משום דס"ל דכל שדרכו ליתקע גזרו אף ברפוי, וכתב דזהו סיבת האיסור לרשב"ג בחזרת תריסי חנויות בציר מה"צ.

ולפי"ז א"ש דברי הרמב"ן דלכך הוצרך לומר דהא דשרי להחזיר תריסין ביש להם ציר באמצע משום דקיי"ל כרשב"ג ברפוי, ומשום דהא דאסור לרשב"ג בהידוק ולרבנן אף ברפוי משום דהוי מלאכה קבועה ומתקיימת, ורק מחמת האי טעמא יש לאסור אף בתריסין שיש להם ציר באמצע דאין לחוש בהו לתקיעה, ומ"מ יש לאסור משום דהוי בונה מדרבנן, ולכך הוצרך הרמב"ן לבאר דמשום דקיי"ל כרשב"ג שרי להחזירן, ומה"ט שרי להחזיר תריסין שיש להם ציר באמצע אף לב"ש דס"ל דיש בנין בכלים, ומה"ט ס"ל דאסור נמי להחזיר ברפוי, דכל האיסור לב"ש הוא משום אטו הידוק, אבל בתריסין שיש להם ציר באמצע דמבואר ברמב"ן דדרכן ברפויין שרי אף לב"ש.

ו) וכן מבואר בדברי הרמב"ן בהמשך דבריו דביאר דלדידן דפליגי בציר באמצע "נטילתן מותרת אפילו בשבת ובחזרתן נמי אין בה משום שמא יתקע וכו' אלא משום גזירה אטו מה"צ" ומבואר להדי' דנטילתן מותרת, אולם חזרתן אסורה משום אטו מה"צ, וצ"ב הא בתחילת דבריו ביאר דנטילתן נמי קשיא, וע"כ דכל האיסור בחזרתן הוא משום אטו ציר מה"צ, והתם הגזירה מחמת שמא יתקע, וממילא ליכא איסור בנטילה, ורק בדברי ריו"ח דאיירי במהודק דאף לרשב"ג חשיב בנין, יש לאסור מדרבנן אף את הנטילה.

ז) אולם עדיין צ"ב דבתחילה כתב הרמב"ן דטעמא דאסור בציר מה"צ ברפוי משום דהוי מלאכה קבועה ומתקיימת, אולם אח"כ כתב דהאיסור בתריסין מה"צ משום גזירה אטו תקיעה.

וי"ל דדוקא בתריסין דיש להם ציר מה"צ דבפשוטו דרכן במהודקין, יש לאסור במהודק משום דהוי בונה מדרבנן, אבל בתריסין שיש להם ציר באמצע דביאר הרמב"ן דדרכן ברפויין כדי שיהיו נוחין לתשמיש, הרי מסתבר דלא גזרו לאסור ציר באמצע אטו ציר מה"צ במהודק, וכל הגזירה היא רק ציר רפוי באמצע אטו ציר מה"צ ברפוי, וע"כ הוצרך הרמב"ן לבאר דיש איסור להחזיר ציר מה"צ ברפוי משום חשש תקיעה, והא דלפי ב"ש אינו גזירה לגזירה, [עי' לעיל סק"ג] משום דהא דלב"ש

איכא איסור ברפוי אינו מדין גזירה דשמא יתקע, אלא משום מי איכא מידי, והוי גדר של מלאכה, כמו בקוטם שיניו דהוי מלאכ בשיוני, וכה"ג אינו גזירה לגזירה.

ומה דלא פירש הרמב"ן דלריו"ח האיסור הוא משום גזירת תקיעה, י"ל דהא בדברי הרמב"ן מבואר דמספק"ל אם מפיק למתני' דתריסין או למתני' דשוחט, ואי נימא דמפיק למתני' דתריסין נמצא דס"ל לב"ה דאין מסלקין תריסין, ובזה ע"כ דאינו משום גזירת תקיעה, דא"כ שרי ליטול, וע"כ דהוא משום דהוי מלאכה קבועה וקיימת.

(ח) עי' ברמב"ן במלחמות ריש פרק הבונה, דכתב דאלמלא דהביא הרי"ף לברייטא של דלת שידה וכו' היה אומר דאתיא כת"ק דאסר ברפוי, אבל לרשב"ג אה"נ דשרי, אולם כיון דהביאו הרי"ף שמע"י דכל שדרכו בתקיעה גזרו אף ברפוי. וצ"ב מהיכ"ת לרמב"ן דהברייטא של דלת שידה וכו' מיירי ברפוי, דילמא איירי במהודק ולכך אסור אף לרשב"ג, ובאמת דמכח קו' זו הוכיח בחזו"א סי' נ' סק"י דתוס' מ"ח א' פליגי וס"ל דלהלכה יש רק ב' דרגות, דאל"כ הו"ל לדחות ראייתם דהתם מיירי במהודק, אולם בפשוטו בדעת הרמב"ן מבואר דיש ג' דרגות, וא"כ צ"ע מהיכ"ת לרמב"ן דמיירי הברייטא ברפוי.

אולם לדברי הרמב"ן בביצה א"ש היטב דהא בגמ' מבואר דכל האיסור רק משום שמא יתקע, ואי מיירי במהודק הרי אסור משום דחשיב כבונה מדרבנן, והכרחו של רבא דטעמא משום חשש תוקע מהא דמבואר במתני' דשרי ליטול, ואי מיירי במהודק הרי אסור ליטלו משום דהוי כסותר מדרבנן, וע"כ דמיירי ברפוי וכל הנידון משום חשש תקיעה.

(ט) אולם עדיין יש לעי' דדברי הרמב"ן בביצה סותרים לדבריו בשבת, דהרי מבואר להדי' בדבריו דהאיסור בבנין מה"צ לפי ת"ק הוא משום דהוי מלאכה קבועה, ואילו מדבריו בשבת דכתב דלולי הרי"ף יש לפרש דברייטא דדלת של שידה וכו' ס"ל כת"ק דאסר ברפוי, והרי מבואר להדי' בגמ' דביאר רבא דטעמא משום חשש תקיעה, ומבואר להדי' דת"ק אסר משום חשש תקיעה, וכן מבואר להדי' בחי' הרמב"ן בדף ק"ב ב' ד"ה ומשמע לי דטעמא דת"ק אסר ברפוי משום חשש תקיעה, אולם יש לדון דרשב"ג דאסר במהודק הוא משום דדמי לבנין מדרבנן.

עוד יל"ע דהרמב"ן בתו"ד כתב דמה"ט דאיכא איסור ברפוי כשדרכו בתקיעה, דזהו נמי האיסור בתריסין מה"צ שמא יתקע, וקשה הרי בציר מה"צ מיירי בסתמא במהודק, וכה"ג אינו מחמת חשש תקיעה, וצ"ל דכוונתו לרפוי מה"צ ודוחק.

עי' ברמב"ם פכ"ב משבת הכ"ה דכתב "התוקע חייב משום בונה לפיכך כל הדלתות המחוברות לקרקע לא נוטלין אותן ולא מחזירין גזירה שמא יתקע, אבל דלת שידה תיבה ומגדל ושאר דלתות הכלים נוטלין ולא מחזירין" ובהל' כ"ו כתב "ואין מחזירין מנורה של חליות ולא כסא המפוצל ולא שולחן המפוצל וכיוצא בהן מפני שנראה כבונה, ואם החזיר פטור שאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, ואם הי' רפוי מותר להחזירו", ובלח"מ בהל' כ"ה הק' אמאי נוטלין הא מיחזי כסותר, אע"ג דאין בנין ואין סתירה בכלים, ומ"ש ממנורה של חליות שכתב רבינו שאין מחזירין מפני שנראה כבונה ה"נ מיחזי כסתירה, דאי שייך בנין שייך סתירה כדמוכח בגמ', אולם הרי בגמ' מבואר להדי' דהא דאסור להחזיר דלת של שידה וכו' הוא רק משום גזירה שמא יתקע ולא משום דנראה כבונה, וכ"נ להדיא בל' הרמב"ם בהכ"ה, [ולפ"מ שדן החזו"א בסימן נ' סק"י להגיה בד' הרמב"ם הוא מפורש כן בדבריו], וע"כ ניחא שפיר הא דנוטלין, דכיון דכל האיסור הוא משום גזירה שמא יתקע, אין לאסור אלא בחזרה ולא בנטילה, וכמו שפירשו כן הריטב"א והשיטה לר"ן שם, אך הא גופא צ"ע, דמ"ט לא אסרינן בדלת של שידה אלא משום גזירה שמא יתקע, ולא אסרינן משום דנראה כבונה, וכמש"כ הרמב"ם בהכ"ו דאסור להחזיר משום דנראה כבונה, ובחזו"א סימן נ' סק"י הק' להיפך, דל' הרמב"ם בהכ"ו מפני שנראה כבונה עדיין לא מתישב דהו"ל למימר שמא יתקע.

ולכא' יש ליישב עפ"י הרמב"ן במלחמות ר"פ הבונה, דההיא דדלת של שידה איירי ברפויין, והא דאסור להחזיר אף דקי"ל כרשב"ג דאם הי' רפוי מותר הוא משום שדרכו ליתקע, ולפי"ז א"ש דברי הרמב"ם, דבמחזיר מנורה של חוליות וכו' דאיירי במהודקין וכמש"כ הרמב"ם שם דאם הי' רפוי מותר, ה"ז אסור משום דנראה כבונה, ובזה באמת יש לאסור גם לפרקן משום דנראה כסותר, ומשא"כ בדלת של שידה וכו' דאיירי ברפויין, וכאשר כן מדויק ממש"כ הרמב"ם בהכ"ו דאם הי' רפוי מותר להחזירו, ובהכ"ה לא כתב כן, והיינו משום דבדלת של שידה שיש לחוש שמא יתקע ה"ז אסור אף ברפוי, הרי אינו נראה כבונה, וכל הא דאסור להחזיר הוא משום גזירה שמא יתקע, וע"כ לא אסרו אלא להחזיר דאיכא למיחש בזה שמא יתקע, אך נטילתן מותרת.

אם יש איסור סתירה מדרבנן

א) הנה למ"ד דיש בנין בכלים, דמבואר בראשונים דאסור להחזיר ברפוי, נראה להוכיח דאף נאסר נטילת הכלי ברפוי, מהא דס"ל לב"ש בביצה דאין מסלקין את התריסין ביו"ט, והנה הרמב"ן במלחמות שם ובר"פ הבונה והרשב"א שם י' א' פי' דאיירי בתריסין הרפויין, ומבואר להדי' דלב"ש דיש בנין בכלים אסור לסלק אף ברפוי, וכן מוכח מהא דפריך בר"פ כל הכלים, על דינא דדלת שידה וכו' נוטלין אבל לא מחזירין, דאי קסבר יש בנין בכלים יש סתירה בכלים, והרי הרמב"ן במלחמות ר"פ הבונה פירש להך ברייתא דאיירי ברפוי, אשר בזה ל"ה בנין וסתירה מה"ת אף למ"ד דיש בנין וסתירה בכלים, ולא נאסרה חזרתן אלא מדרבנן, ואפ"ה אמרו בגמ' דלדידי' אף נטילתן אסורה.

והסברא בזה הוא דלמ"ד דיש בנין וסתירה בכלים הא דאסרו חכמים להחזיר אף ברפוי, אי"ז מגזירה שמא יהדק, אלא היינו דגזרו רפוי אטו מהודק, וכמו דדימו הראשונים להא דמבואר בגמ' בשבת צ"ד דמי איכא מידי דבכלי חייב חטאת וביד מותר לכתחילה, וע"כ ה"נ יש לגזור נטילת כלים הרפויין אטו מהודקין, ומשא"כ למ"ד דאין בנין וסתירה בכלים, דלדידי' לא גזרי' רפוי אטו תקיעה, דל"ד כלל זל"ז, והא דאסרו הוא משום גזירה שמא יתקע, ע"כ ליכא למיגזר אלא בחזרתן ולא בנטילתן.

ב) אולם כ"ז למ"ד דיש בנין בכלים, אך למ"ד דאין בנין בכלים אף במהודק, ומ"מ איכא איסור מדרבנן במהודק, יש לדון האם איכא סתירה למהודק, ובפשוטו מבואר להדי' בברייתא של דלת שידה וכו' דנוטלין אבל לא מחזירין, ורבא מוקי לה כמ"ד דאין בנין בכלים, ומ"מ נטילתה מותרת, ועי' בחי' הריטב"א ובשיטה לר"ן דבאר דהטעם בזה דבתקוע חייב משום מכה בפטיש, ומה"ט אסרו כשאנו תוקע שמא יתקעכיון דאורחי' בתקיעה, אבל בנטילתם לא גזרו שאינם תקועין אטו תקועין.

אולם בפשוטו יש לבאר דהטעם בזה הוא דאי נימא דהא דבתקע חייב חטאת הוא משום מכה בפטיש, הרי פשוט דליכא מלאכה בסתירת מכה בפטיש, וצ"ע ג' על הריטב"א והשיטה לר"ן דהוצרכו לפרש דלא גזרינן בנטילה תקועין אטו שאינן תקועין, הרי לדידהו דחייבו משום מכה בפטיש ודאי דגם בנטילת דלת תקועה ליכא חיובא, וצ"ע ג', וכן צ"ע דבט"ז שי"ג סק"ז כתב דאיסור חזרה בכוס של פרקים הוא משום מכב"פ, ומ"מ כתב דאסור נמי לפרקו, ובאמת דזהו לשון השו"ע שם].

ג) אולם הרי בדברי הרמב"ן במלחמות בביצה דכתב נטילתן נמי קשיא לי' מבואר דכמו דאסור להחזיר מדרבנן ה"נ אסור ליטלן, וצ"ע הרי מבואר להדי' בריש כל הכלים דלא אסרו בכלי של פרקים רק חזרה, אבל נטילה מותרת.

אולם למה דנתבאר לעיל בכוונת דברי הרמב"ן א"ש היטב דכל מה דס"ל דאף נטילתן אסורה, הוא רק באיסור החזרת כלי בהידוק לרשב"ג ולרבנן אף ברפוי, דאין האיסור מגזירה שמא יתקע, אלא משום דהוי מלאכה קבועה ומתקיימת, והוי בנין מדרבנן, וע"כ בזה אף נטילתן אסורה, דהוי סתירה מדרבנן, משא"כ בהחזרת תריסי החנויות הרפויין, דאיסורן הוא מגזירה שמא יתקע, וכמש"כ הרמב"ן במלחמות ר"פ הבונה, לא נאסרה אלא חזרתן, אך נטילתן מותרת, והא דתניא בדלת של שידה

דנוטלין אבל לא מחזירין, הוא משום דהתם איירי ברפוי, וכמש"כ הרמב"ן במלחמות ר"פ הבונה, דבזה כל האיסור הוא מגזירה שמא יתקע, וע"כ לא נאסרה אלא חזרתו, אך נטילתו דליכא למיגזר בה מותרת, וכבר כתב כ"ז בקצרה בתורת רפאל סו"ס י"ט.

(ד) וכן מוכח מדברי האו"ז סי' כ"ט דהק' איך מסיקין בכלים, הרי אף דאין סתירה בכלים, איכא אסור מדרבנן, וקשה דא"כ אמאי בדלת של שידה וכו' ליכא איסור סתירה מדרבנן, וע"כ דברפוי כל האיסור משום תקיעה, ואי"ז שייך רק במחזיר ולא בנוטל, אבל במהודק הוי בונה וסותר מדרבנן.

(ה) ועי' בשעה"צ תקי"ט סק"ד דדייק מרש"י ביצה י"א ב' ד"ה דאין בנין דבכלי בתים אסור לסלק מדרבנן משום סותר, עי' היטב ברש"י שם ד"ה בשיש להן ציר דכתב דהא דאסור כשיש ציר באמצע משום "דדומות לבנין", [דו"ק דרש"י ביאר כן לברייתא דמיירי בציר באמצע], ועי' בטור בסי' תקי"ט "והא דשרי בחנויות דוקא כשיש לו ציר באמצע וכו' ואינו נראה כ"כ כבונה" ומבואר דהאיסור בציר מה"צ אינו מחמת חשש תוקע אלא משום דדמי לבונה, ולפי"ז מסתבר דה"ה דיש איסור סותר, [ועי' להלן בסוגיא דכוס של פרקים בדעת הטור].

וקשה איך יתכן דאיכא איסור סותר הא מבואר בדינא דדלת של שידה וכו' דנוטלין אבל לא מחזירין, ובאמת דראיה זו הביא הגר"א שם בסי' תקי"ט ס"א, וע"כ צ"ל דהתם מיירי ברפוי, אבל בתריסין מיירי באינו רפוי, [אולם ליכא למימר דמיירי במהודק, דא"כ אמאי ס"ל לתנא דברייתא דב"ש שרו לסלק, הא לב"ש דיש בנין בכלים במהודק הוי בונה מדאו', וכמבואר ברמב"ן, אלא מיירי ברפוי ואינו רפוי כדברי הרשב"א], ולכך איכא איסור מחמת דדמי לבונה וסותר, [וזה דלא כהרמב"ן דסתמן רפויין].

(ו) והנה רש"י בשבת קמ"ו א' בהא דתנן דשובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות, ופירש"י דאין במקלקל שום איסור בשבת, והרשב"א שם הק' דאי משום מקלקל לכתחילה היכי שרי, וכן הק' הר"ן, ועוד קשה מ"ט הוצרך להא דהוי מקלקל, הרי שיטת רש"י דאין בנין בכלים אף בעשיית כלי, וא"כ ה"נ אין סתירה בכלים אף בשבירת כלי, וא"כ אף אם ל"ה מקלקל נמי לא היה איסור בשבירת החבית, וע"ש בשפ"א דיישב דס"ל לרש"י דאעפ"י דאין בנין וסתירה בכלים, מ"מ אסור מדרבנן, וע"כ אם היה שבירת החבית תיקון ה' אסור לשברה משום איסור סתירה מדרבנן, וזהו שפירש"י דהא דשרי הוא משום דהוי מקלקל, והגם דבעלמא מקלקל פטור אבל אסור, הכא דמדאורייתא ליכא איסור סתירה כלל בכלים, ומדרבנן הוא דגזרו, לא גזרו היכא דהוי מקלקל, וע"כ ה"ז מותר לכתחילה, אולם הרי בדברי הרשב"א שם מבואר דאם אין בנין וסתירה בכלים לא נאסרה שבירת החבית אף מדרבנן, וע"כ דס"ל דאף מדרבנן אין בנין וסתירה בכלים, ולא נאסר להחזיר אלא מגזירה שמא יתקע.

(ז) אולם נראה דיש להוכיח דתוס' והרשב"א ס"ל דשרי לסתור תריסי חנויות, דהנה דעת רש"י דהא דמשני ריו"ח דמוחלפת השיטה, היינו דס"ל לב"ה דאין מסלקין את התריסין ביו"ט, ועי' בתוס' ביצה ט' ב' וברשב"א שם י' א' דהק' על רש"י דאי מפכינן הך דסלוק תריסין דאסרי ב"ה, נמצא דב"ה ס"ל דיש בנין בכלים, ואלו בריש פ' כל הכלים סתם לן התנא דאין בנין ורק אסור משום גזירה שמא יתקע כדמפרש רבא, וכי סתים לן תנא כב"ש, ודבריהם צ"ב דאם אין לאסור בתריסין אלא למ"ד דיש בנין בכלים, אך למ"ד דאין בנין בכלים אין מקום לאסור בזה, א"כ מאי פריך ר' יוחנן דב"ה אב"ה, הרי שפיר י"ל דב"ה שרו בתריסין משום דאין בנין בכלים, ואם ס"ל לר' יוחנן דאפ"ה ה' להן לאסור בתריסין מדרבנן, ומכאן זה מפיך דב"ה אסרו, א"כ היכי שמעינן מינה דב"ה אית להו דיש בנין בכלים.

ולכא' בהכרח צ"ל דכוונת תוס' והרשב"א להק' מסילוק התריסין, דס"ל דבהא לא שייך לאסור מדרבנן כיון דל"ש בזה הגזירה דשמא יתקע, וע"כ אין לאסור את הסילוק רק למ"ד דיש בנין בכלים, ולדידי' גזרי' רפוי אטו מהודק, אך חזרתו

אסורה אף למ"ד דאין בנין בכלים, וקו' ריו"ח איך התירו ב"ה להחזיר התריסין משום שמחת יו"ט, הגם דאיכא גזירה דשמא יתקע, ומ"ש מהא דלא התירו לחפור בדקר ולכסות, ומכאן זה אמר דמוחלפת השיטה, וע"ז הק' הרשב"א דאי מפיך לההיא דתריסין, דאסרו ב"ה אף לסלקן, הרי בע"כ דס"ל דיש בנין בכלים, דאל"כ הרי סילוקן מותר אף בשבת, וכדתניא בר"פ כל הכלים.

אולם בדעת רש"י ע"כ צ"ל דבאמת ס"ל לב"ה דאין בנין וסתירה בכלים, וכל האיסור הוא מדרבנן, ואיסור זה שייך אף לגבי סתירת התריסין, ואפשר דזה היה מקורו של רש"י בדף י"א ב' שם וכדדייק בשעה"צ שם.

(ח) והנה כתב בשעה"צ סימן תקי"ט סק"ד כתב דאעפ"י דתריסי בתים אסור להחזיר מ"מ מותר לסלקן, אולם הוסיף דמדברי רש"י משמע דבכלי הבתים אפילו לסלק אסור מדרבנן, משום סתירה, ודחק דאפשר דרש"י מיירי בסתם תיבות לסלק דלתותן, שאין מונח שם דבר שהוא צורך יום טוב, וצ"ע דשעה"צ שם סק"ט כתב על סילוק ציר מהצד דאף דבמאירי הביא שתי דעות אם מותר לסלק בשיש להם צירים מן הצד, מפירוש הרע"ב משמע דמותר וכן מוכח מביאור הגר"א, ובסק"י פירש השעה"צ טעם ההיתר "דלא שייך חששא דשמא יתקע רק בלהחזיר".

וצ"ע כיון דבס"ק ט-י ביאר דאף בציר מן הצד לא נאסר אלא להחזיר ולא לסלק, ומשום דלא שייך חששא דשמא יתקע רק בלהחזיר, איך כתב בסק"ד דאף בציר באמצע אסור מעיקר הדין לסלק, וביותר צ"ע, שהרי מקור ד' השעה"צ בסק"ט הוא מד' הגר"א, וע"ש בביאור הגר"א שכתב דמהדין של דלת של שידה וכו' נוטלין אבל לא מחזירין, מוכח דשרי לפתוח אף בציר מן הצד, וא"כ כ"ש דבציר מן האמצע מותר לסלק אף היכא דליכא צורך, שהרי להדיא תניא דאף בשבת מותר ליטול את הדלת. ואולי י"ל דאי נימא כדברי הרמב"ן דאיסור חזרה בכלי מהודק הוא דמחזי כבונה, ואיסור חזרה ברפוי הוא רק משום שמא יתקע, ונפק"מ לגבי דין סתירה, ולפי"ז הרי יתכן דבאמת אסור ליטול תריסין ביו"ט, אף דליכא באמצע גזירה דשמא יתקע, דמ"מ הוא מחזי כסותר, אולם איכא היתר של שמחת יו"ט, ולכך בציר באמצע בעי' להיתר דשמחת יו"ט, ולגבי ציר מהצד אף דלא שרי להחזיר משום שמחת יו"ט, כיון דבזה יש לחוש טפי שמא יתקע, מ"מ לגבי סילוק התריסין דכל האיסור משום מחזי בעי' שרי לסלקן משום שמחת יו"ט, אולם עדיין צ"ע דבמ"ב שם סק"ג מבואר דהחילוק בין ציר בצד לציר באמצע הוא משום דאינו נראה כ"כ כבונה, וביותר קשה דא, כ זה נסתר מהא דדלת שידה תיבה ומגדל שרי ליטול, ולא יועיל הא דנתבאר לעיל דהוי רפוי, דאכתי תקשי דכל שאינו לצורך יו"ט אסר השעה"צ אף ברפוי, וצ"ע ג בכ"ז.

אולם העירני ידידי הרב אלי' דוד קנינסקי נ"ו דבעיקר דברי רש"י י"ל בפשיטות טפי, דבאמת כל הנידון רק משום דהוי מחזי כבונה ומיחזי כסותר אלא דמשום שמחת יו"ט התירו, אולם הא גופא דנתחדש דהתירו סופן משום תחילתן, ס"ל לתנא דברייתא דאינו כן, אלא דאף דהתירו תחילתן משום שמחת יו"ט לסלק את התריסין אעפ"י דמחזי כבונה, מ"מ אסרו ב"ש להחזיר את התריסין משום דלא התירו משום שמחת יו"ט אף לסופו, ולא כעולא, אולם כ"ז בציר מה"צ, אבל בציר באמצע התירו משום שמחת יו"ט אף לסופו, כיון דאינו מחזי כ"כ בונה וסותר, אולם בליכא שמחה שפיר אסור וכדברי השעה"צ, אבל בציר מה"צ לא התירו, אולם בדברי השו"ע אינו מועיל שהרי ביאר להדי' דטעמא דציר מה"צ מחמת חשש תקיעה.

כוס של פרקים

כתב בטור סי' שיי"ג "מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה ואם תקע חייב חטאת ואם היא רפויה מותר לכתחילה, וראיתי כתוב על שם הר"ם מרוטנבורג דה"ה כוס של פרקים אסור להחזירו אא"כ יהא רפוי, ונראה דכוס אין דרך להדקו כל כך ושרי בכל ענין" ובשו"ע ס"ו כתב "וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת. ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה" והוסיף

הרמ"א "ואם דרכו להיות מהודק אע"ג דעכשיו רפוי אסור" [עי' בט"ז סי' רע"ט ס"ק ה' דהק' מ"ש מנורה דאסורה בטלטול שמא תפול ותתפרק ויחזירנה, ואילו כוס של פרקים שרי בטלטול ולא חיישינן לה, ותי' עפ"י דברי הטור הנ"ל דאין דרכו כ"כ בהידוק]. ומצינו בפוסקים כמה אופנים בביאור מחלוקת מהר"ם והטור - א) האם ההידוק בכוס של פרקים נידון כהידוק או כרפוי. ב) האם שרי רפוי בדרכו רק בהידוק. ג) האם יש איסור בהידוק שאין דרכו בתקיעה. ונבארם בעזה"י.

א) עי' ב"י דיסד דכל שדרכו בהידוק אסור אף ברפוי, ודייק כן מדכתב הטור גבי כוס של פרקים דמותר להחזירו "לפי שאין דרך להדקו" דמשמע דבדרך להדקו אסור להחזירו אפילו מניחו רפוי, ובחזו"א סימן נ' סק"י תמה עליו דאדרבה הטור מתיר בכוס אפי' מהודק כיון שאין דרכו להדקו בחזקת שהוא תקוע, אבל רפוי לכו"ע מותר. ויש לבאר דברי הב"י דהב"י ס"ל [כמו דביאר בלבושי שרד על מג"א ס"ק י"ב] דפלוגתא מהר"ם והטור הוא האם הידוק של כוס חשיב כהידוק או כרפוי, דמהר"ם ס"ל דחשיב כהידוק ולכך אסור להחזיר אף ברפוי, כיון דדרכו בהידוק, והטור ס"ל דלא חשיב כהידוק ולכך מותר להחזירו, דהא אין דרכו אלא ברפוי ולא בהידוק, ולכך הוכיח הב"י דכיון שדעת הטור דהידוק דכוס לא חשיב כהידוק, א"כ מדוע הוצרך לפרש טעם ההיתר משום שאין דרך להדקו, הרי רפוי שרי אף אם דרך להדקו, וע"כ דעת הטור דכל שדרכו בהידוק אסור להחזירו אף ברפוי, ולכך כתב הטור דהא דמותר להחזיר כוס של פרקים, משום שאין דרך להדקו כ"כ.

אולם צ"ב לפי"ז לשון הטור דאין דרך להדקו, דהו"ל למימר דשרי משום דאינו מהדקו.

ב) עי' במ"ב ס"ק מ"ה דביאר בשם הט"ז דודאי אף באופן דאין דרכו בתקיעה אסור בהידוק, אלא דפליגי האם בדרכו בהידוק שרי ברפוי או לא, ותמה בשעה"צ סק"ל דלשון הטור דשרי בכל ענין משמע דשרי אף בהידוק, עוד צ"ב דהרי השו"ע כתב בסתמא דרפוי במיטה שרי, [ורק הרמ"א הוסיף בדרכו בהידוק אסור ברפוי], ואיך יתכן דכשכתב כדעת הרמ"ם דכוס כדין מיטה היינו לאסור בכוס אף ברפוי, הרי בדבריו סתם דמיטה שרי ברפוי בכל גוונא.

ועוד ילק"ק דהנה ברמ"א כתב בסוף הסעיף בדרכו להיות מהודק אסור אף ברפוי, ועי' במ"ב ס"ק מ"ח דביאר דמיירי בדרכו להיות מהודק ותקוע בחזקת, דבזה אף לדעת הטור אסור ברפוי, ועי' בשעה"צ ס"ק ל"ה דביאר דהוצרך לכך משום דבסתם הידוק הרי דעת הטור דשרי ברפוי, וע"כ דמיירי בדרכו להיות מהודק ותקוע, דבכה"ג לכו"ע אסור ברפוי, והוסיף בשעה"צ דלפי"ז הא דמבואר ברמ"א בתחילת הסעיף דדוקא בדרכה להיות רפוייה שרי ברפוי, הוא רק לדעת מהר"ם, אבל לדעת הטור אף בדרכה של מיטה להיות מהודקת שרי ברפוי, וא"כ צ"ב מדוע כתב ד"א דדין כוס כדין מיטה, הרי אף לדעה ראשונה כוס דמי למיטה, אלא דס"ל דבמיטה נמי שרי ברפוי אף דדרכה במהודק, ועוד צ"ב על דברי השעה"צ דלפי"ז נמצא דהשו"ע מיירי בתחילת הסעיף בסתם הידוק, והרמ"א דהוסיף בסוף הסעיף דכל שדרכו מהודק אסור ברפוי, מיירי בדרכו להיות מהודק ותקוע בחזקת, וכן צ"ב דלא משמע מלשון הרמ"א בתחילת הסעיף דכוונתו רק לפי שיטת המהר"ם.

ג) ובמה דנקט המ"ב דכן מבואר בט"ז, הנה עי' בט"ז סק"ז דכתב "ולכאור' גם הנודות של בדיל שיש לנו שיש בה שריו"ף אסור עכ"פ להדקה בחזקת כמו במטה של פרקים, ולדיעה אחרונה הי' לנו לאסור אפי' להדקה ברפיון כיון שדרך להדקה", ולמד המ"ב דכוונת הט"ז דמש"כ דאסור להדק את השריו"ף בחזקת הוא אף לדעת הטור, ומה דסיים דלדיעה אחרונה אסור אפילו ברפוי כיון דדרך להדקה, היינו דלפי המהר"ם כל שדרכו בהידוק אסור אף ברפוי, ומחמת זה למד המ"ב דכוונת הט"ז דהידוק אסור לכו"ע, ופלוגתייהו ברפוי.

אולם עי' בלבו"ש דביאר בכוונת הט"ז דמה דכתב דלדיעה אחרונה אסור אף ברפוי, כוונתו לדברי הרמ"א, ומה דכתב הט"ז לדיעה אחרונה, אין כוונתו דנחלקו בזה ב' הדיעות, אלא כיון דלשון המחבר משמע דשרי ברפוי, ע"ז הוסיף הרמ"א לבאר דכוונת המחבר דרפוי אסור, ולכך קראו הט"ז דיעה אחרונה, אבל לעולם לא פליגי, ולפי"ז הא דכתב הרמ"א בדבריו בהידוק אסור אף ברפוי, אין כוונתו בהידוק ותקוע בחוזק וכדביאר במ"ב ס"ק מ"ח, אלא כוונתו בדרכו בהידוק בעלמא, ומ"מ אסור ברפוי.

אלא דלפי"ז ע"כ דפלוגתייהו דהמהר"ם והטור אינו אי שרי רפוי בדרכו בהידוק, דהא כתב הרמ"א דכה"ג אסור לכו"ע, אלא בהכרח לומר דפליגי לגבי הידוק האם יש איסור בהידוק שאין דרכו בתקיעה, וכדבארו הגר"ז והחזו"א, וע"ז הוא דכתב הט"ז דלפי המהר"ם ה"ה דאסור להדק את השרוי"ף בחוזק, כיון דאיכא איסור בהידוק אף שאין דרכו בתקיעה, ואה"נ לפי המהר"ם ה"ה דשרי להדק את השרוי"ף, וכן מדויק לשון הט"ז דהעמיד לדבריו על הי"א דכוס כמיטה, וע"ז כתב דה"ה בשרוי"ף, וכן מדויק לשון הט"ז דכתב בהמשך דבריו לחלק בין כוס לשרוי"ף וכתב "ידדוקא בכוס יש מי שמחמיר" והיינו דדן האם מי שמחמיר בכוס מחמיר דה"ה בשרוי"ף.

ד] אולם באמת דבלשון הט"ז משמע ביאור אחר בפלוגתייהו, דהנה הט"ז כתב לחלק בין כוס של פרקים לשרוי"ף "ידדוקא בכוס יש מי שמחמיר שא"צ לפורקו כי עיקר תשמישו שלא ע"י פירוק, משא"כ בנוד שעיקר תשמישו ע"י פירוק תמיד, לא מקרי גמר מלאכה אפי' אם הוא תוקע בחוזק השרוי"ף", ומבואר דיסוד דברי המהר"ם לאסור בכוס משום דהוי גמר מלאכה, ומה"ט אינו דומה לשרוי"ף דאף אם מהדקו בחוזק אי"ז גמר מלאכה.

ולפי"ז לכאור' מתבאר דלדעת הט"ז לכו"ע מותר להחזיר בהידוק דבר דל"ש בו תקיעה, ומה שאסר המהר"ם להחזיר כוס של פרקים, משום דהידוק הכוס בחוזק רב חשיב כתקיעה, והטור שהתיר להחזירו הוא משום דאין דרכו בכך להדקו בחוזק רב, וכל שאין דרכו בתקיעה מותר להדקו, ולכך כתב הט"ז דלדעת מהר"ם לכאור' גם בשרוי"ף אסור עכ"פ להדקו, משום דאף בשרוי"ף אם מהדקו בחוזק רב חשיב זה כתקיעה, וע"כ יש לאסור אף בסתם הידוק, וע"ז חילק דבכוס הוי גמר מלאכה, משא"כ בשרוי"ף אי"ז גמר מלאכה אף בתוקע בחוזק.

ולפי"ז נמצא, דמש"כ השעה"צ שם בס"ק ל"ב דמהט"ז משמע דס"ל דאפי' ע"י שרוי"ף בחוזק הוא רק איסור דרבנן, הנה כ"ז הוא לפי דרכו בביאור ד' הט"ז דפליגי אי שרי רפוי בדרכו בהידוק, ולכך הוכיח ממש"כ הט"ז דלדעת הטור שרי להדקו ברפוי, דגם אם מהדקו בחוזק אי"ז כתקיעה, וכיון שאין דרכו בתקיעה שרי להחזירו ברפוי, אך אי נימא כנ"ל בכוונת הט"ז מתבאר בדבריו דאם מהדק בחוזק רב ע"י שרוי"ף חשיב כתקיעה עכ"פ לדעת המהר"ם.

ה] עי' בגר"ז סעיף כ"א דמפרש פלוגת מהר"ם והטור בדין הידוק בדבר שאין דרכו בתקיעה, דהטור ס"ל דלא אסרו הידוק אלא בדבר שיש לחוש בו שמא יתקע בחוזק, אך דבר שאין דרכו כלל בתקיעה שרי להחזיר אף בהידוק, ומהר"ם ס"ל דאסור להחזיר בהידוק אף בדבר שאין דרכו כלל בתקיעה, וע"ש היטב בדברי הגר"ז שם דמבואר דיש בזה ג' חלוקי דינים, דהיכא שדרכו תמיד בתקיעה, אסור להחזיר אפי' רפוי, והיכא שאין דרכו תמיד בתקיעה אך לפעמים תוקעין אותו, אסור להחזיר בהידוק ושרי להחזיר ברפוי, והיכא דאין דרכו כלל בתקיעה, פליגי בזה המהר"ם והטור אם אסור להחזירו בהידוק, ע"ש.

ועי' בחזו"א סי' נ' סק"י דאזיל בדרכו של הגר"ז דפליגי האם יש איסור הידוק באין דרכו בתקיעה, אולם נקט לדינא דאף היכא שדרכו בתקיעה, שרי להחזירו רפוי.

ויל"ע על דבריהם דהנה בעיקר הנידון בהידוק שאין דרכו בתקיעה לכאור' תלוי בגדר איסור הידוק, דאי נימא דאיסורו משום דנראה כבנין ומדרבנן יש בנין בכלים, הרי פשוט דאסור אף אם אין דרכו כלל בתקיעה, אך אי נימא דהא דאסור להחזיר כלי

מהודק הוא משום גזירה שמא יתקע, יש לדון דלא אסרו אלא היכא שדרכו בתקיעה, אך היכא שאין דרכו בתקיעה מותר להחירו, דליכא גזירה דשמא יתקע, [אולם י"ל דלא פלוג רבנן].

וא"כ יל"ע דהא מבואר בטור סי' תקי"ט דטעם הא דאסור להחזיר כלים, אינו כלל מחמת גזירה דשמא יתקע, אלא הוא משום שנראה כבונה, ולפ"ז הרי ודאי שלדעתו יש לאסור להחזיר בהידוק אף בדבר שאין דרכו כלל בתקיעה, ובהכרח דמה שהתיר להחזיר בכוס של פרקים, הוא רק משום דס"ל דלא חשיב כהידוק, דאילו הי' זה חשוב כהידוק, הי' לנו לאסור להחזיר אף שאין דרכו בתקיעה, וצ"ע.

[ו] ובעיקר הנידון בהידוק שאין דרכו בתקיעה, לכאן יש להוכיח מדברי הרמב"ן ועוד ראשונים דס"ל דכל שדרכו בתקיעה אסור להחזיר אף ברפוי, וס"ל דיש אופן דהידוק אסור ורפוי מותר דא"כ בע"כ דאסור להחזיר בהידוק אף בשאין דרכו בתקיעה, שאם דרכו בתקיעה הרי אסור להחזיר אף רפוי.

אולם לדברי הגר"ז הנ"ל אינו ראייה דכ"ז הוא רק בשאין עיקר דרכו בתקיעה, אך פעמים תוקעין אותו, אך כל שאין דרכו כלל בתקיעה מותר להחזירו אף בהידוק.

אך מד' המ"ב מוכח דאסור שהרי פירש בשעה"צ סימן שי"ג ס"ק ל"ב בדעת הט"ז דאפי' ע"י שריו"ף בחזק הוא רק איסור דרבנן, ולפ"ז הרי נמצא דחיבור כלים שע"י שריו"ף הוי הידוק שאין דרכו כלל בתקיעה, ואפי' אסר הט"ז בזה, והרי דאף הידוק שאין דרכו כלל בתקיעה אסור.

אולם עדיין יש להוכיח מדברי הרמב"ן במלחמות בביצה דס"ל דהטעם דציר באמצע שרי מעיקר הדין כיון דאין דרכו לתקוע, וע"כ אין לאסור בהן אלא גזירה אטו מן הצד, והנה הרמב"ן שם פירש דהני תריסין רפויין הן, וע"כ מדינא אין לאסור בהן אלא אטו מן הצד, ומשום דקי"ל כרשב"ג דאם הי' רפוי מותר, וע"כ כל איסורם הוא רק אטו מן הצד שדרכו בתקיעה ואסור להחזיר אף ברפוי גזירה שמא יתקע, ומבואר דאילו היו מהודקין היה אסור להחזיר מדינא, והרי להדיא דאסור להחזיר בהידוק דבר שאין דרכו בתקיעה.

[ז] עי' מג"א ס"ק י"ב דכתב "דכוסות שלנו העשוין בחריצים סביב ומהודקים בחזק לכו"ע אסור" ובשעה"צ ס"ק ל"ב כתב דמלישנא דהמג"א מוכח דכשיהדק בחזק על ידי השריו"ף הוא חשוב כמו תוקע ממש, וע"כ אסור אפי' להטור בכל גווני, אולם לכאן כ"ז הוא לפי המ"ב דפלוגתא מהר"ם והטור הוא אם התירו רפוי בדבר שדרכו בהידוק, ולפ"ז הרי מתפרש מש"כ המג"א דכוסות שלנו לכו"ע אסור, היינו דאסור אפי' ברפוי, ובע"כ הטעם בזה משום דדרכו בתקיעה, ומזה הוא שלמד השעה"צ שדעתו דהידוק ע"י השריו"ף דינו כתקיעה.

אך אם נפרש פלוגתא מהר"ם והטור כמו שפי' הב"י והלבו"ש דפליגי אם הידוק כוס של פרקים חשיב כהידוק דאסור, הרי יש לבאר מש"כ המג"א דכוסות שלנו לכו"ע אסור, היינו דבזה מודה הטור דחשיב כהידוק ואסור מדרבנן, ואין ללמוד מדבריו דהידוק ע"י שריו"ף חשיב כתקיעה.

אולם יש להוכיח כדברי השעה"צ מדברי המג"א בסק"ט דכתב "ולכאן נראה דצירים שלנו העשוים בברזל ל"ש למיגזר שמא יתקע דהחור רחב וא"א לתקוע יותר" ומבואר דס"ל למג"א דלא אסרו חכמים להחזיר, אלא בדבר דשייך בו תקיעה, וע"כ דן להתיר בצירים שלנו דל"ש למיגזר בהו שמא יתקע, ולפ"ז הרי דממה שאסר המג"א להחזיר בשריו"ף מוכח דס"ל דהידוק שע"י שריו"ף חשיב כתקיעה, וכיון דשייך בהו תקיעה, ע"כ יש לאסור להחזיר אף בלא תקיעה מגזירה שמא יתקע, דאי נימא דהידוק שע"י שריו"ף לא חשיב כתקיעה, הרי ל"ש בכוסות אלו תקיעה כלל, ולא הי' אסור להחזירם.

אולם עדיין יתכן דמודה המג"א לד' הט"ז דסתם הידוק ע"י שר"י"ף לא חשיב כתקיעה, ורק אם מהדקו בחוזק רב הוא דחשיב כתקיעה, וכדנתבאר לעיל סק"ד בדעת הט"ז, וע"כ שפיר אסור להחזיר כוסות שלנו, מחמת גזירה דשמא יתקע, וצ"ע בכ"ז.

ח] ע"י בט"ז דכתב להתיר בנודות, משום דעיקר תשמישו ע"י פירוק ולא מיקרי גמר מלאכה אפי' אם הוא תוקע בחוזק השר"י"ף, ומבואר דס"ל דהא דאסור להחזיר בהידוק הוא שמא יתקע ויתחייב משום מכה בפטיש, וכמש"כ הט"ז בסק"ו דהא דאם תקע חייב חטאת הוא משום דהוי גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש, ולכך בנודות אין לאסור, משום דאף אם יתקע בחוזק לא מיקרי גמר מלאכה, וע"כ אין לאסור שמא יתקע.

וצ"ע דלפי"ז מסתבר דשרי לפרק כלי המחובר בתקיעה כיון דסתירת מכה בפטיש אינה מלאכה, וה"ה מה דאסור להחזיר בהידוק גזירה שמא יתקע, לא נאסר אלא להחזיר, אך לפרק כלי המחובר בהידוק שרי, דאין מקום לגזור בזה כלל, שהרי אף אם הי' הכלי מחובר בתקיעה, נמי לא הי' איסור בפירוקו, אולם הרי בט"ז שם מפורש, דלדעת מהר"ם אסור לפרק כוס של פרקים, וכ"ה להדיא בד' מהר"ם מר"ב בתשב"ץ קטן סימן ל"ו " ואומר שאותן כוסות שעושין על ידי פרקים שנוטלין אותם מן הרגל ומחזירין אותם בדוחק. אסור בין לפרקן בין להחזיר בשבת. ואם רפויין הן מותר לפרקן ולהחזיר בשבת, וצ"ע.

בדברי הכל בו בשם הראב"ד

א) ע"י מג"א ס"ק י"א דכתב ז"ל הכלבו בשם הראב"ד דברים שאין אדם מקפיד עליהם אם יתנענע בתוך החור מותר דאין לגזור אלא בדבר שצריך להיות מעמידה בדוחק אבל בסמ"ג איתא דדוקא דבר שצריך גבורה ואומנות אסור, וע"י באל"י רבה סק"ח דביאר דכוונת המג"א דלדעת הסמ"ג אין אסור מה"ת אלא בדבר שצריך גבורה ואומנות, אך לדעת הראב"ד כל שצריך להיות מעמידו בדוחק ה"ז אסור מדאורי' וממילא אסור אף ברפוי, גזירה שמא יעמיד בדוחק, וע"ש באל"י רבה דביאר דהסמ"ג ס"ל דהחויב בתקיעה הוא משום בנין, דחשיב כעושה כלי חדש, ולא חשיב כעושה כלי חדש אלא בשצריך גבורה ואומנות, אך הראב"ד ס"ל דהחויב בתקיעה הוא משום מכה בפטיש, וע"כ כל שמקפיד שלא יתנענע בתוך החור ומהדק בדוחק אסור, עכ"ד.

ב) אולם ע"י במאירי סוף פרק כירה דהביא לדברי הראב"ד, ומתבאר מדבריו דאין כוונת הראב"ד לחדש דכל שמעמיד בדוחק הוי זה כתקיעה דחייב חטאת, אלא כונתו דכל מה דשרי ברפוי ולא גזרינן שמא יתקע, הוא רק בדבר שאין מקפיד עליו אם יתנענע, דבזה ליכא למיחש שמא יתקע, אך בדבר שאדם מקפיד בהשמטתו אסור אף ברפוי גזירה שמא יתקע שם יתד עד שלא ישמט, ופירש כן להא דתניא דדלת של שידה וכו' נוטלין אבל לא מחזירין, ולא חילקו בין רפוי לשאינו רפוי, משום דבדלת של שידה אין דרכו לישמט ואדם מקפיד על השמטתם, וע"כ אף מחזיר ברפוי חיישי' שמא יתקע, אך לעולם מודה הראב"ד דאף אם מעמיד בדוחק אי"ז כתקיעה, וכאשר כן מפורש בדבריו דרק אם תוקע שם יתד עד שלא ישמט הוא דהוי מכה בפטיש, וכל שאין תוקע שם יתד, אף שמעמידו בדוחק, אי"ז אלא הידוק האסור מדרבנן גזירה שמא יתקע.

ג) וכן מתבאר מדברי הב"י, דהא הוכיח מדברי הראב"ד הנ"ל דכל שדרכו בהידוק אסור אף ברפוי, ומבו' להדיא בד' הב"י דמה שאסר הראב"ד בדבר שצריך להיות מעמידו בדוחק, הוא משום שדרכו בהידוק, וכל שדרכו בהידוק דמקפיד עליו, אסור להחזירו אף ברפוי, גזירה שמא יתקע.

ד) אולם ע"י חזו"א סימן נ' סק"י דחלק על הב"י וביאר דכוונת הכל בו בשם הראב"ד לקולא דרפוי לעולם שרי, ואף מהודק שאין דרכו בתקיעה שרי, אולם במאירי מבואר להדי' כדברי הב"י.

(ה) ועי' בשו"ת בית אפרים יו"ד סי' נ"ג ד"ה ובאמת דמבואר דפירש כוונת המג"א דלדעת הסמ"ק לא נאסר רפוי שדרכו בהידוק, ורק דבר שצריך אומנות אסור, ע"ש.

בדין רפוי ואינו רפוי

(א) עי' בבה"ל סו"ס תקי"ט דכתב בשם הרשב"א בעבוה"ק דהא דאסור בציר מן הצד דוקא אם לאחר חזרתו יהיו רפויין ואינם רפויין, אבל רפויין גמורים מותר להחזיר.

ויל"ע דהא דעת הרמב"ן במלחמות ר"פ הבונה דאסור להחזיר תריסין אף ברפויין, משום דדרכן בתקיעה, והרשב"א בביצה י' א' חולק דרפוי שרי, והסוגיא דתריסין מיירי ברפוי ואינו רפוי, ובפשוטו טעמא דהרשב"א משום דס"ל דהא דאמר רשב"ג דאם היה רפוי מותר הוא בכל גווני, ואף בדבר שדרכו בתקיעה, וע"כ ס"ל דמותר להחזיר תריסין רפויין אף בדרכן בתקיעה, וא"כ קשה כיון דקי"ל בסימן שי"ג דאסור להחזיר רפוי שדרכו בתקיעה, יש לאסור להחזיר תריסין רפויין, וצ"ע מה שפסק הבה"ל כדברי הרשב"א בעבוה"ק דמתיר בזה.

(ב) ועוד צ"ע דהנה בב"י סימן שי"ג הביא לד' הרשב"א בעבוה"ק דרפוי ואינו רפוי אסור, והובא במג"א ובמ"ב, וצ"ע הרי הרשב"א בביצה למד להך מילתא דרפוי ואינו רפוי אסור, מהא דאסור להחזיר תריסין הגם שאינם מהודקין, ובע"כ דרפוי ואינו רפוי אסור, אך לפ"מ דקי"ל דאסור להחזיר רפוי שדרכו בתקיעה, הרי לפ"ז זה הטעם דאסור להחזיר אף תריסין הרפויין, ומנ"ל דרפוי ואינו רפוי אסור בכל גווני.

(ג) וי"ל דאעפ"י דקי"ל דאסור להחזיר רפוי שדרכו בתקיעה, מ"מ קי"ל דמותר להחזיר תריסי חנויות רפויין, דכיון שהיה הדרך להוציאן כדי לשטוח עליהן תבלין כמו שפירש"י בביצה י' א' לא הי' הדרך כ"כ לתקען, ולא חשיב כדבר שדרכו בתקיעה, וע"כ ממה שאסרו להחזיר תריסין שאינם מהודקין, יש ללמוד דרפוי ואינו רפוי אסור, אמנם הרמב"ן דלא ס"ל דרפוי ואינו רפוי אסור, הוכרח לפרש דאף תריסין הוו דבר שדרכו בתקיעה, וע"כ אסור להחזירן רפויין, אך לפמ"ש"כ רבינו יונה והרשב"א דרפוי ואינו רפוי אסור, שפיר י"ל דתריסין ל"ה כדבר שדרכו בתקיעה, והכי קי"ל, וא"ש הא דהביא הבה"ל לד' הרשב"א דמותר להחזיר תריסין רפויין, אעפ"י דקי"ל דרפוי שדרכו בתקיעה אסור, משום דתריסין לא חשיבי כדבר שדרכו בתקיעה.

ואולי זה זה תלוי בפלוגתת המג"א והבה"ל סימן ש"ח סט"ז [ד"ה גם] אם אזלי' בתר אדם זה שאצלו דרכו להיות רפוי או תלוי בדעלמא, דאם אזלינן בתר ידיה ודאי דתריסי חנויות לא חשיבי דבר שדרכו בתקיעה, שהרי דרכו לסלקן בכל יום, ולא לתקוע.

ובאמת מדברי הרמב"ן במלחמות ר"פ הבונה שפירש דהאיסור בתריסין הוא משום דדרכן בתקיעה, מוכח דלא אזלי' בתר ידי' אלא בתר עלמא, וכדעת הבה"ל.

כיסוי הכלים

(א) ביצה ל"א ב' גמ' אמר שמואל חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך, שבכלים מתיר ומפקיע וחותר, אחד שבת ואחד יו"ט, מיתבי חותמות שבקרקע בשבת מתיר אבל לא מפקיע ולא חותר ביו"ט מתיר ומפקיע וחותר, ועי' ברש"י דביאר דקו' הגמ' הוא דמוכח מהברייתא דחותמות הקשורים אין בהם איסור סתירה מדאו', ולכך בשבת אסור וביו"ט שרי.

וטעמא דאינו אלא איסור סתירה מדרבנן, עי' עירובין ל"ה א' דאביי ורבא מוקי למתני' דמגדל במנעול וקטיר במתנא ובעי סכינא למפסקיה, וביאר רש"י "דאי הוה מצי למיפסקיה בידיה שפיר דמי אפילו לר' אליעזר, דאין חתיכה אסורה אלא

במחובר, אבל הכא מקלקל הוא, ושרי, כדתניא במסכת ביצה חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותר, ואף על גב דהכא אהל הוא, ואמרינן התם שבקרקע אסור לחתוך, גזירה דרבנן היא, דמיחזי כסותר ולא סותר בנין ממש הוא, דהא פתיחת דלת בעלמא הוא, כיון דשבות הוא לא גזרו עליו בין השמשות" ומבואר דטעמא דאינו אסור אלא מדרבנן משום דפתיחת דלת בעלמא הוא, [ועי' בה"ל שי"ד ס"י ד"ה אבל דלפי תוס' בעירובין אין הכרח לומר דהוי איסור דרבנן, וצ"ע דהא מוכח כן מהסוגיא דביצה הנ"ל].

(ב) ועי' בתרוה"ד סי' ס"ה דדן האם מותר להסיר דף שלפני התנור שהטמינו בו את החמין כיון דהיו שורקין אותו בטיט, וע"ש דהביא דברי המרדכי בדף מ"ח ב' דהוכיח מתי' הגמ' דמגופת חבית אינו חיבור דשרי לסתור דף התנור, אולם דחה התרוה"ד דע"כ דבריו קאי בתנור שאינו מחובר לקרקע דומיא דחבית, ואינו ראייה לתנור שמחובר לקרקע, והוסיף התרוה"ד דנהי דלא מיכוין מ"מ פס"ר הוא, [וצ"ב מדוע חשיב לאינו מתכוין], אולם כתב דמ"מ יש להתיר, דכיון דמבואר ברש"י בעירובין דאינו אלא איסור דרבנן, "אית לן למימר דוקא חותמות שבקרקע, אע"ג דגריעי אינון, מ"מ נעשו לחיבור ולסתימה זמן מה שהוא, ולכך שייך בהו סתירה מדרבנן דמיחזי כסותר, אבל שריקת התנור דלא נעשו כלל לקיים רק לשמור החום לפי שעה ולמסתר למחר קיומה, שרי אפילו לכתחילה" וסיים דזהו באמת נמי כונת המרדכי, [ובאמת דבמרדכי דף קמ"ו א' כתב להדי' דשרי לסתור את דף התנור כיון דעשוי ליומו משא"כ בחותמות שבקרקע, ע"ש], ועי' בשו"ע סי' שי"ד ס"י דפסק כדברי התרוה"ד.

(ג) והנה במג"א סי' שי"ג ס"ק י"ב כתב וז"ל ונ"ל דכוסו' שלנו העשוי' בחריצים סביב ומהודקים בחוץ לכ"ע אסור ול"ד לכיסוי הכלים שעשויים כך דהתם אין עשויים לקיום רק לפתח ולסגור תמיד עסי' שי"ד ס"י עכ"ל, אולם בט"ז כתב "דדוקא בכוס יש מי שמחמיר שא"צ לפורקו כי עיקר תשמישו שלא ע"י פירוק מה שא"כ בנוד שעיקר תשמישו ע"י פירוק תמיד לא מקרי גמר מלאכה אפי' אם הוא תוקע בחוץ השרוי"ף" ובפשוטו נראה דלפי המג"א יסוד ההיתר מחמת דאינו עשוי לקיום כיון דדרכן לפתח ולסגר, אבל לפי הט"ז יסוד ההיתר הוא משום דא"א להשתמש בו רק ע"י פתיחה וסגירה, וזהו דרך תשמישו, [אולם עי' בפמ"ג בא"א ס"ק י"ב דנראה מדבריו דהט"ז והמג"א אמרו דבר אחד, וצ"ע].

(ד) והנה המג"א הוכיח את דינו בכיסוי הכלים מדברי התרוה"ד הנ"ל לגבי דף של נחתום, וצ"ב דהא התרוה"ד לא התיר בדף התנור אלא משום דעשוי ליומו, אבל באופן דעשוי לכמה ימים אסור, ואיך שרי כיסוי הכלים, הא בפשוטו שרי אף בעשוי ליותר מיום אחד.

ואפ"ל דכוונת המג"א רק ללמוד מדברי התרוה"ד את יסוד הדין דליכא איסור דאור', דהא התרוה"ד יסד דבריו עפ"י דברי רש"י בעירובין דשרי מדאור' לסתור חותמות שבקרקע משום דאינו אלא פתיחת דלת בעלמא, והיתר זה שייך גם בכיסוי כלים, דאינו סתירת הכלי, אלא דרך השימוש בכלי, ורק משום דליכא איסור דאור' התיר התרוה"ד אף מדרבנן בעשוי ליומו.

והא דבחיתומות שבקרקע איכא איסור מדרבנן, ובכיסוי הכלים ליכא איסור דרבנן, [נאין לומר דגם בזה יש בזה חילוק בין קרקע לכלים, ובכלים ליכא איסור של מחזי כסותר, דהא פתיחת דלת נמי הוי קרקע וליכא איסור דרבנן, ויש לדחות, אולם אי נימא דליכא תקיעה בשרוי"ף י"ל דמה"ט ליכא נמי איסור דרבנן, אולם הרי מבואר בשעה"צ שי"ג ס"ק ל"ב דלדעת המג"א שרוי"ף חשיב תקיעה], י"ל דשאני סתירת חותמות דכיון דפותח בצורה של סתירה הוי מחזי כבונה, אבל כיסוי הכלים דזהו הדרך לפתוח את הכיסוי, אי"ז מעשה סתירה, אלא דמי ממש לפתיחת דלת דליכא איסור דרבנן.

(ה) ובעיקר ההיתר של כיסוי הכלים מצינו דנחלקו בזה הגר"ז והחזו"א, דהנה הגר"ז סי' שי"ג סעיף כ"א פסק דשרוי"ף דמי לגמרי לדף של תנור, ולא התירו אלא ליומו, ומבואר שם בדבריו דיסוד ההיתר משום דהוי בנין לשעה, ובעשוי ליומו שרי אף מדרבנן.

וצ"ע דהא מקור דברי המג"א הוא מדברי התרוה"ד, ומבואר שם להדי' דאילו היה איסור דאו' בדף של נחתום לא היה מועיל הא דהדיקון רק ליומו, ורק לאחר דביאר דהוי איסור דרבנן, כתב דיש להתיר בעשוי ליומו, ועי' היטב בתהלה לדוד סי' שי"ג סוף ס"ק י"ז דרמז לזה בקצרה, ותו קשה דהא כתב שם בתרוה"ד "ואל תתמה אם נחלק בין אם בא לסתור לאיזה זמן, דה"נ מחלקינן אפילו מדאורייתא לענין קשר של קיימא בג' חלוקים, וכו', וכ"ש לענין דרבנן" ולדברי הגר"ז הא דמי ממש לקושר דלזמן מרובה הוי דאו' ולזמן מועט הוי איסור מדרבנן.

ובעיקר הדבר דבנין לשעה שרי, תמה באבני נזר סי' רי"א ס"ק כ' דהא במיטה של תרסיים מבואר דתקע חייב חטאת, וה הוי בנין לשעה, וע"ש בס"ק כ"ב דיסד דכל היכא דבעי' אומנות לחברו או לסותרו ליכא היתר של בנין לשעה, וע"ש בס"ק כ"ב דביאר דלפי"ז צ"ל דבדף של תנור לא בעי' אומן לסותרו, ולכך שרי מדין בנין לשעה.

ועיקר הדבר מבואר להדי' בריטב"א מ"ז א' דאף למ"ד יש בנין בכלים שרי קנה של סיידין מדאו' כיון דהוי בנין לשעה. וכן עי' בתוס' רי"ד עירובין ל"ה א' דביאר דקרבן פשוטה פטור משום דאינו מעשה אומן, וקנה של סיידין, אעפ"י דהוי מעשה אומן, מ"מ פטור משום דאינו עומד לקיום, ומיטה של תרסיים דהוי מעשה אומן ועשוי לכמה ימים חייב, ומבואר להדי' כדברי הגר"ז, ועי' בתהלה"ד שם דהק' על הגר"ז מ"ש מקנה של סיידין דאסור מדרבנן אעפ"י דהוא עשוי ליומו, ולדברי התוס' רי"ד י"ל דכיון דהוי מעשה אומנות אסור מדרבנן טפי מכיסוי הכלים.

אולם עי' חזו"א סי' נ' סק"ט דהוכיח מדברי הרמב"ן וחי' הר"ן דאם יתקע בקנה של סיידין חייב.

(ו) ובעיקר דברי הגר"ז יל"ע מ"ש מפתחת דלת דשרי מדרבנן בכל גוונא, ואולי י"ל דשאני דלת דסגירתה הוא ברפוי, משא"כ כיסוי הכלים דהוא חיבור מהודק, ולכך אסור משום דמחזי כסותר, [ומה דדימה רש"י חותמות של קרקע לפתיחת דלת, הוא כדי לבאר אמאי ליכא איסור מדאו', ומדאו' ליכא חילוק בקרקע בין רפוי לאינו רפוי].

אלא דא"כ צ"ב מ"ש כיסוי הכלים דמהודק בחזוק דאסור מדרבנן, ואילו מגופת החבית דמחברת בטיט שרי אף מדרבנן, [ועי' ברש"י מ"ח ב' דמגופה אינה חיבור כיון דעומדת לינטל], וצ"ל דחיבור המגופה בטיט הוא חיבור גרוע כמו מוסתקי.

אולם עדיין צ"ב מ"ש מגופת חבית דליכא מחזי כסותר, ואילו בחותמות איכא איסור סתירה מדרבנן משום דמחזי כסותר, וצ"ל דשאני מגופה דהדרך להסירה הוא ע"י שבירה, משא"כ בחותמות דהדרך להסירה הוא בפתיחת הקשר, ולא בסתירתו.

אלא דא"כ צ"ב מ"ש דף התנור דאסור מדרבנן בעשוי ליותר מיום א', ואילו מגופה המחוברת בטיט שרי, וצ"ע בכ"ז.

(ז) אולם עי' היטב בחזו"א סי' נ' סק"ט ובג' המכתבים לסי' שי"ג דביאר דיסוד דין כיסוי הכלים הוא, דכל דין בונה הוא באופן דע"י החיבור נעשים החלקים לדבר אחד, אבל באופן דהבניה והסתירה נצרכת לעיקר השימוש אינם נהפכים ע"י החיבור להחשב כדבר אחד, וא"ש דין מיטה של תרסיים וקנה של סיידין דהפירוק הוא לצורך אחר, ולא בשביל עיקר שימוש, ולא שייך בזה ההיתר של כיסוי הכלים.

(ח) והנה עי' בסוגיא בדף קמ"ו ב' דפליגי רב ושמואל בגובתא דרב אסר ושמואל שרי, ומבואר שם בגמ' דמעיקר הדין לכו"ע שרי לאהדורי, אלא דפליגי אי גזרו דילמא אתי לחתוך, ע"ש, ועי' מ"ב שי"ד סק"כ דכתב דאם תקע חייב, ועי' בחזו"א סי' נ"א ס"ק י"ח דהק' עליו דהא לפי ריו"ח בדף מ"ז ב' כל שתקע חייב, אסור אף ברפוי גם באין דרכו בתקיעה חייב, [ואולי י"ל כיון דאם יתקע יתקלקל החבית, לא חישינן לתקיעה, דומיא הא דביאר הר"ן בביצה בסוגיא דתריסין], ועוד יש לדון דבפשוטו הוי הידוק, ולדעת המ"ב הרי הידוק אסור גם כשאין דרכו בתקיעה, ולכך כתב דגובתא אף בתקע שרי, דכיון דאין תוחב את הקנה רק להוצאת היין, ואחר שהוציא את היין אינו רוצה בקנה, הרי"ז דומה לכיסוי הכלים.

ומבואר מדברי החזו"א דההיתר של כיסוי הכלים, אינו רק באופן דהפירוק הוא בכלל שימוש הכלי, שהרי בשביל שימוש הוצאת היין אינו נצרך לפרק את הקנה, אלא כיון דהשימוש בחבית מחייב את הפירוק של הקנה, הוי נמי בכלל ההיתר של כיסוי הכלים, משא"כ במיטה של תרסיים וקנה של סידיין דאין השימוש מחייב את הפירוק.

(ט) והנה באבני נזר שם בס"ק כ"ה הק' מדוע בתריסין ליכא היתר של בנין לשעה, וע"ש דהוכיח מכאן כיסודו דכל שצריך אומן ליכא היתר של בנין לשעה.

אולם באמת דזה קו' על כל מהלך החזו"א אמאי ליכא היתר של כיסוי הכלים, בתריסין הרי הדרך לנוטלם, ובשלמא בציר מה"צ י"ל כיון דלעיקר פתיחת התיבה אי"צ לנוטלה, וכל הנטילה הוא לצורך צדדי של לשטוח עליהן סחורה, אי"ז בכלל כיסוי הכלים, דדמי למיטה של תרסיים, אבל הרי מבואר ברמב"ן דגם בציר באמצע אם תקע חייב, אלא דלא גזרו ברפוי אטו תקיעה, והרי בציר באמצע נטילתו נצרכת לעיקר השימוש.

אולם עי' פמ"ג שי"ד משב"ז סוף סק"ט דכתב וז"ל גם קשיא לי הא בסעי' ד' ברזא נגד השמרים כיון דעשוי להוציא כל שעה לא הוה קיים, וי"ל תרתי בעינן סתירה גרועה ואין עשוי לקיום עכ"ל, ומבואר דהיכא דהוי בנין גמור ליכא היתר של כיסוי הכלים, ולפי"ז י"ל דבגובתא מיירי המ"ב בתקיעה בתידות דהוי בנין גמור, ועדיין צ"ע בכ"ז.

(י) והנה בעיקר ההיתר של כיסוי הכלים, מצינו חידוש בשו"ת בית אפרים יו"ד סי' נ"ג [וציינו בקצרה בפתיח תשובה ר"א סוסף סק"ז] וז"ל ובאמת זה ימים רבים שנסתפקתי במה שנוהגין במקוואות הללו שנעשו בנקב עם ברזא הסותמת, מה נעשה בטבילה של שבת, אם מותר לפתוח הברזא ולסותמה, שהרי הנקב מבטל תורת כלי והסתימה חוזר ועושהו כלי, וכו', ואין ללמוד היתר ממ"ש המג"א לענין כיסוי כלים המהודקים בחוזק דשרי לפי שדרך לסוגרן ולפותחן, דהתם אף שנוטל הכיסוי אין כאן ביטול מתורת כלי (ודברי מ"א צ"ע) משא"כ כאן דבכל פעם שפותח יש כאן ביטול כלי וכשסותם מתקן מנא עכ"ל, ומבואר מדבריו דכל ההיתר של כיסוי הכלים שייך בכיסוי כלים דאינו נידון כלל כמעשה בנין וסתירה, אלא דמי לפתיחת דלת, אבל בכלי של פרקים דהדרך לפרקם ולסותרו לא שייך ההיתר של כיסוי הכלים, שהרי הוא סותר את גוף הכלי, נורק יש לדון משום בנין לשעה] ומה"ט מיטה של תרסיים דהחזירה בתקיעה חייב, [ובפשוטו י"ל דזה גופא חילוק המ"א דשאני שרוי"ף דכיון דעשוי לפתוח ולסגור דמי לפתיחת דלת, אולם הבית אפרים כתב דדברי מ"א צ"ע].

אולם עי' היטב בגר"ז סי' שי"ג סעיף י"ט-כ' דכתב דכלי של פרקים דאינו עשוי להתקיים כלל שרי כמו כיסוי הכלים, אבל בעשוי לזמן אסור, ומבואר דס"ל דשייך לומר כן אף לגבי כלי של פרקים, ואזיל לשיטתו דכל ההיתר הוא מדין בנין לשעה, [ובדברי החזו"א יש קצת משמעות כדברי הבי"א].

(יא) ועי' במנחת שלמה ח"א סי' ט' דנקט כדעת הגר"ז דההיתר של כיסוי הכלים שייך גם כשמפרק את גוף הכלי, וביאר בטעמא דמילתא דכיון דדרך תשמישו של הכלי שרגילים גם לפרק אותו, אין החזרתו נחשב לתיקון, וגם בשעה שהכלי מפורק הוא נידון ככלי שלם דאינו מחוסר שום תיקון, [ונפק"מ בין הגר"ז למנח"ש, דלפי הגר"ז שרי גם בכלי שאין דרך לפורקו, ואף בכלי שאינו מחזירו למצב שהוא היה קודם פירוקו, אלא כיון דחיברו לשעה חשיב כבנין עראי ושרי, אבל לפי המנח"ש דהוא משום דאף לאחר פירוקו עדיין שמו עליו, ודאי דבעי' דכך יהא צורת השימוש, וכן שיהא עומד לחזור למצבו הקודם].

והנה במנח"ש הביא ראיה לדבריו דאף באופן דבונה לעיקר הכלי שייך ההיתר של כיסוי הכלים, מהא דשרי להחזיר כוס של פרקים, באופן דאין לחוש להידוק, אע"ג דבזמן שהוא מפורק לא חזי לכלום, וצ"ב כוונתו דהתם ההיתר הוא משום דהוי חיבור רפוי, וליכא איסור בונה בכה"ג, ומנ"ל דגם באופן דשייך איסור בונה שייך היתר דכיסוי הכלים.

אולם עי' בהמשך דבריו שם דכתב דיש להק' מדוע כל חזרת מיטה ברפוי אין לאסור מחמת דין מכה בפטיש, דהא מבואר בדף מ"ח א' דנותן אודרא לבי סדיא חייב משום מכה בפטיש אף דהוא חיבור רפוי, וע"כ דכל שדרך שימוש הוא בפירוק,

אי"ז נחשב לסתירה אלא כדרך שימוש בעלמא, ולכך הוכיח המנח"ש מכוס של פרקים דשרי ברפוי, דכיון דזה צורת תשמישו אינו בכלל בונה ומכה בפטיש.

אולם ע"ש במנחת שלמה דהק' מ"ש דליתן מוכין מתחילה אסור, ולהחזיר מוכין שיצאו שרי, והא גם ביצאו אי"ז צורת תשמישו דיוצא ונכנס, ורצה לחלק דהחזרת מוכין אי"ז תיקון חשוב, [ע"י במאירי שם דחילק דשאני החזרת מוכין דאינו מעשה אומן, וצ"ע דבמג"א שי"ז כתב כן אף לגבי רצועות מנעל].

אולם כבר העיר במנח"ש דבמג"א ש"ח ס"ק ל"ד כתב לגבי ספסל שנשמט א' מרגליו דאם דרכו להיות ברפוי שרי להחזירו דומיא דכוס של פרקים, והרי אין רגילים להוציא את הרגל מהספסל, וע"כ דליכא כלל איסור בונה ברפוי. וע"י בתהלה לדוד שי"ז ס"ק ה' דנקט בפשיטות דכוס של פרקים אסור לחברו בפעם הראשונה כמו בהכנסת רצועות של מנעל.

אולם לכא' יש להוכיח מדינא דגובתא דשרי ליתן גם בלא היה הקנה מעולם מחובר לחבית, וע"כ מוכח דשייך בגובתא ההיתר של כיסוי הכלים, וא"כ הדר קו' החזו"א דאף בתקע לישתרי מדין כיסוי הכלים, וע"כ מוכח כדברי הפמ"ג לעיל סק"ט דליכא היתר של כיסוי הכלים בתקיעה.

(ב) ע"י בשו"ת הרמ"א סי' קי"ט דדן להתיר לפתוח ספר שכתוב אותיות בצידו כיון דעשוי לפתוח ולנעול ודמי לדלת, ובחזו"א סי' ס"א סוף ס"ק א' כתב וז"ל נראה דלא דמי לבנין דהתם עיקר שם בנין הוא קביעות והמניח אבן ואין מבטלו לאו כלום הוא ואם מבטלו חייב משום בונה כדאמר ק"ב ב' אבל כותב ע"מ למחקו הוי כותב עכ"ל.

ובפשוטו נראה דכוונת הרמ"א דבאמת הא דשרי לפתוח דלת הוא משום דכל דעומד לפתיחה וסגירה אינו נחשב כבנין וסתירה, [וע"ד סברת המנח"ש], ולפי"ז יש לנו מדברי הרמ"א טעם אחר לדינא דכיסוי הכלים, דכל שעומש לפתיחה וסגירה אינו נחשב לכותב ולא לבונה.

אולם העירני ידידי הרב אלעזר מאירוביץ נ"ו דליכא ראייה מהכא לכיסוי הכלים, ומשום דיתכן דכוונת הרמ"א דשאני דלת שסובבת על ציריה דטעמא דאינו בכלל בונה וסותר משום דעביד וקאי, וכמו דמצינו בסוגיא דאהל דכסא טרסקל שרי משום דעביד וקאי, אבל אינו ראייה עדיין דה"ה דכיסוי כלים נמי שרי, דהתם טעמא כדביאר בחזו"א דאינו נחשב למאוחד, וממילא אם הפירוק הוא בשביל סיבה אחרת, ולא לצורך השימוש, לא שייך בזה ההיתר של כיסוי הכלים, אבל בדלת שסובבת על ציריה גם אם פתיחת הדלת היא לא לצורך השימוש נמי שרי.

פותר בית הצואר

מ"ח ב'

גמ' - אמר רב יהודה אמר רב הפותר בית הצואר בשבת חייב חטאת, מתקיף לה רב כהנא מה בין זה למגופת חבית, אמר ליה רבא זה חיבור וזה אינו חיבור. ונשנו בזה כמה פי' בראשונים -

שיטת רש"י

(א) ע"י ברש"י דביאר דבית הצואר מיירי בחלוק חדש, וחיובו מדין מכב"פ, וקו' הגמ' מ"ש מהא דמבואר בברייתא קמ"ו א' דרשב"ג אומר מביא אדם חבית של יין ומתז ראשה בסייף, ומשני דשאני מגופה דעומדת לינטל, אבל הבגד כשנארג כולו חיבור, וע"י ברש"י מכות ג' ב' דלא ביאר להא דעומדת לינטל.

וצ"ב דאיך יתכן להתיר פתח חדש, הא עיקר דברי רב מבואר להדי' במתני' דעדיות בדינא דמפיס מורתא דאם לעשות לה פה חייב, והיה לרב כהנא להק' מ"ש דינא דמפיס מורתא מדינא דמגופה, וי"ל דשאני מפיס מורתא דביאר רש"י בכתובות דחיובו משום בונה כדאשכחן ויבן את הצלע, אבל הכא כיון דאין בנין בכלים, ובעי' לחייבו משום מכב"פ, שפיר פריך מ"ש ממגופה, וצ"ע.

(ב) ועי' בתוס' דהק' על רש"י חדא דהתם מיירי גם בשובר את גוף החבית, ומ"מ שרי רשב"ג לנוטלה אף דאינה עומדת לינטל, ועוד הק' דאדרבא הו"ל לגמ' לשנויי הכא לפתחא מכוין הכא לעין יפה קמכוין, וכן הק' הרמב"ן הרשב"א והריטב"א. והנה ב' קו' צ"ב, דאף דלגבי שבירת גוף החבית צריך לבא לסברא דלעין יפה קמכוין, אבל בגוונא דמסיר את המגופה במקום החיבור, אף דלפתחא קמכוין שרי, כיון דאינו חיבור, וממילא קו' הב' נמי צ"ב דכל מה דצריך לבא לסברא דלעין יפה קמכוין הוא רק בנוקב במקום שהוא מחובר, אבל במסיר את המגופה בלבד, שרי אף אם לפתחא קמכוין, ומשום דזה חיבור וזה אינו חיבור.

(ג) ועי' בריטב"א במכות ג' ב' דיישב את שיטת רש"י דלעולם מיירי במתיו לגופה של חבית, ולא במקום החיבור, אלא דכוונת הגמ' לתרץ דשאני בית הצואר דהוי חיבור, וממילא עשיית הפתח חשיב כגמר הכלי, אבל בחבית כיון דאינו חיבור ויש לה פתח במקו"א, אין התזת המגופה נחשב לגמר עשיית הכלי, ועי' ברש"י קמ"ו א' ד"ה התם ודאי דמבואר להדי' דסותר שלא במקום החיבור.

ובזה מיושב מה דהק' שם הריטב"א על רש"י דאי מיירי בפותח פתח חדש, אינו ענין כלל למגופה, ומה פריך ר"כ, דאף לרש"י קו' הגמ' משובר את גוף החבית, ושפיר דמי לפותח בית הצואר.

ונראה דבזה נמי קו' הב' אמאי לא משני הכא לפתחא קמכוין התם לעין יפה קמכוין, דלכא' קשה על תי' הריטב"א דא"כ מ"ש אי מכוין לפתח או מכוין לעין יפה, הא כיון דאינו חיבור ליכא איסור בעשיית עוד פתח, וע"כ מוכח דאף להריטב"א באופן דמתכוין לפתח איכא איסור, ולא מהני מה דיש עוד פתח, אלא דאי הוי חיבור, איכא איסור אף במתכוין לעין יפה, דהא גופא דעשה פתח לכלי הוי מכב"פ, אולם כיון דאינו חיבור ממילא אם מתכוין לעין יפה אינו נידון כעשיית פתח.

ועיקר הדבר כבר מבואר בחזו"א סי' נ"א ס"ק י"א דכל ההיתר של לעין יפה קמכוין שייך במקום שיש כבר פתח, דבזה כל שאין לו סיבה לתיקון חשיב כקלקול, אבל באופן דהוא גוף אטום, אף בנוקב לעין יפה חשיב כמו מכוין לעשיית פתח ואסור. (ד) וצ"ע באמת על החזו"א מקו' הראשונים דהו"ל גמ' לתרץ דהכא מכוין לפתח והתם מכוין לעין יפה, ולדברי החזו"א הרי לולי סברת הגמ' דאינו חיבור לא יועיל הא דלעין יפה קמכוין, ואפשר לומר בדוחק דקו' תוס' דהו"ל לגמ' למימר לב' הסברות.

אולם עי' תוס' הרא"ש דמוכח להדי' דסגי בסברא דלעין יפה קמכוין, דהביא בשם ר"ת לתרץ קו' תוס' דקו' הגמ' "מה בין זה למגופת חבית שמותר לחתכה מעל החבית כדתניא חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותר לקמן בפרק חבית ואפי' חותכו בסכין בנחת דהשתא לאו לעין יפה הוא מכוין ושרי" ומבואר דאם לעין יפה קמכוין, א"ש אף לולי החילוק דזה חיבור וזה אינו חיבור, ומוכח דכל דעביד בצורת קלקול שרי כדין אין בנין בכלים, ורק במקום דעביד פתח אסור.

(ה) עי' בריטב"א במכות דהק' על רש"י איך ס"ד דרב כהנא דשרי לפתוח בית הצואר, אפילו בפתח חדש, הא הא ודאי דכל גמר מלאכה הוי מכב"פ, דומיא דאקופי גלימא.

והנה עי' במהרש"א דהק' על רש"י ותוס' לס"ד דלא ידע לחילוק דזה חיבור וזה אינו חיבור, הו"ל להק' מיניה ובי' מ"ש נוקב בגוף החבית ממגופה, ותי' דודאי ידע את החילוק דזה חיבור וזה אינו חיבור, אלא דס"ד דפותח בית הצואר נמי אינו חיבור, וצ"ב דלכא' כ"ז שייך לפי תוס' דמיירי בפתח ישן, אבל בפתח חדש צ"ב מדוע שלא יהא חיבור.

ועי' בתוס' הרא"ש דהק' על רש"י איך ס"ד דרב כהנא להתיר פותח בית הצואר, אע"ג דקא מכיין לפתחא, הא תנן להדי' שובר אדם את החבית ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, והביא לדברי ר"ת דקו' הגמ' מדינא דנקיבת מגופה, וצ"ב כוונתו דאכתי תקשי אף לר"ת מ"ש מהא דקתני ובלבד שלא יתכוין לעשות ממנה כלי.

(ו) עי' ברמב"ן בשבת דתמה על רש"י דא"כ מה הק' רב כהנא, דבשלמא התם פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא הוא ולהכי הותר בלא מתכוין דאיסורא דרבנן הוא, אבל הכא פתח שהוא עשוי להכניס ולהוציא הוא ומן התורה הוא אסור, וצ"ע דאף לו יצויר דליכא תנאי בפתח חבית שיהא עשוי להכניס ולהוציא נמי יהא פטור כיון דאנו מתכוין לפתח, והוי מקלקל, וכיון דאין סתירה בכלים שרי, וצ"ב.

(ז) ובעיקר קו' הגמ' מ"ש פותח בית הצואר ממגופה, יל"ע דלכא' יש לחלק דשאני מגופה דשרי מדין כיסוי הכלים, כיון דעשוי לפתוח ולסגור, משא"כ פותח בית הצואר דאין תפירת בית הצואר לצורך שימוש, אלא רק לסיבה צדדית בשביל כיבוס וכדו', וכה"ג מסתבר דחשיב ע"י החיבור כדבר אחד, וע"כ הוא דאי נימא דפותח בית הצואר חשיב כיסוי הכלים תקשי אמאי באמת אסור לפתוח, [וכ"ז קו' להבנת תוס' והראשונים בדעת רש"י דכוונת הגמ' להק' מ"ש מפתיחת החבית, אבל לפי ר"ת לק"מ]. ולכא' מוכח דבחיבור גמור לא נאמר ההיתר של כיסוי הכלים, וכמבואר באבני נזר ובמנח"ש, וס"ל לגמ' דפותח בית הצואר נמי חשיב כיסוי הכלים, דצורך כיבוס הוא מתשמישי הבגד, ולכך פריך מ"ש פותח בית הצואר ממגופה, דתרווייהו הוו כיסוי הכלים, ומ"מ כיון דהוא חיבור חזק אסור לסותרו, וע"ז משני הגמ' דמגופה אינו נחשב לחיבור גמור ושייך בו היתר כיסוי הכלים, אבל בפותח בית הצואר הוי חיבור גמור ולא שייך בו היתר כיסוי הכלים, וצ"ע בכ"ז.

שיטת ר"ת

(א) עי' בתוס' דהביאו מר"ת דקו' הגמ' מהא דחכמים שרו נקיבת מגופה של חבית, והיינו דהתם שרי אף דלפתחא קמכוין, [ועי' בתוס' הרא"ש בתחילה דהביא פי' ר"ת דקו' הגמ' מהסרת המגופה מעל החבית, והק' ע"ז דא"כ הו"ל להק' מ"ש מחותמות, ולכך הביא בשם ר"ת דקו' הגמ' מ"ש מנקיבת המגופה, וכ"כ בריטב"א בשבת, ועי' בריטב"א במכות דכתב "ופריך רב כהנא ומ"ש ממגופת חבית שמותר לפתחה וכדנתיא התם אין נוקבין במגופה דברי רבי יהודה וחכמים מתירין" והיינו דבאמת קו' הגמ' מנקיבת המגופה ומהסרת המגופה], וע"ז משני הגמ' דשאני מגופה דאינה חיבור.

וצ"ב תי' הגמ' דמ"מ אמאי ליכא איסור על עשיית הנקב במגופה, דעי"ז מכשירו להוציא יין מהחבית, ולכא' בהכרח צ"ל דאין דין כלי למגופה, וכן משמע במג"א שי"ד ס"ק ח' דמתיר לנקוב אף במגופה שלימה, ועי' בחזו"א סי' נ"א ס"ק י' דביאר "ומ"מ במגופה שרי דכיון דאין המגופה חיבור לחבית ודרך ההשתמשות להסיר המגופה אין נקב במגופה בכלל בנין דכשהמגופה נטולה אין הנקב צורך בו כלל".

ועי' ברמב"ן בשבת ובמכות ובריטב"א בשבת ובמכות דהוסיפו דלפי"ז לא מיירי בפתח חדש אלא בפתח ישן שסגרו אותו בחוט, וע"ז משני דשאני בית הצואר דהוי חיבור טפי מחבית וחשיב כפתחו מתחילה, ועי' בחזו"א סי' נ"א ס"ק ד' דע"כ צ"ל כן גם בדעת תוס', דאל"כ תקשי מאי פריך מ"ש נקיבת מגופה מפותח בית הצואר, הרי שאני בית הצואר דהוא דבר חדש, משא"כ מגופה דאינו מגוף החבית, וכמו דבאמת הק' הריטב"א במכות על רש"י.

(ב) עי' בתוס' דהק' על ר"ת דשאני נקיבת מגופה דאינו עשוי להכניס ולהוציא, ותי' דקו' הגמ' כיון דבפתח להוציא ולהכניס חייב חטאת, ממילא באינו עשוי להוציא אסור מדרבנן.

ומבואר מדברי תוס' דהחיוב בפותח בית הצואר הוא משום איסור עשיית פתח להכניס ולהוציא, ולפי"ז מבואר דגם במכב"פ שייך הדין דבעי' פתח להכניס ולהוציא, [דמדין בונה לא שייך לכאור' לחייבו כיון דלא מצינו דין בונה בבגדים, ואף באדם הוצרך רש"י להוכיח מקרא דויבן את הצלע לבאר דשייך בנין באדם], וזה ראייה לדברי המהרש"ל בדף ק"ב ב'.

(ג) ויל"ע בעיקר דברי התוס', דהנה כבר הק' בחזו"א סי' נ"א סק"י מדוע ליכא חיוב בנקב העשוי רק להוציא, הא סו"ס הוי מתקן מנא, ותי' החזו"א דשאני הכא דחשיב כלי אף מקודם, [וי"ל עוד דדוקא באופן דהפתח הוא תיקון נוסף על הכלי, בזה בעי' לשם פתח, וע"ע שעה"צ שי"ד ס"ק ט'], וא"כ צ"ב דהא הכא מסתבר דחיובו על גמר הבגד, ואין לזה שם בגד כ"ז שאינו ראוי ללבישה, ומה נפק"מ אם הוא רק פתח להוציא או רק להכניס, סו"ס הרי הכשיר את הבגד להכניס, [ואדרבא יש לפרש כפשוטו דקו' הגמ' כיון דחזי' בפותח בית הצואר דאעפ"י דאינו מגופו של בגד, וכדבארו הרמב"ן והריטב"א, מ"מ חייב על פתיחתו מדין מכב"פ, ה"נ נימא במגופה של חבית דאעפ"י שאינו מגוף החבית, מ"מ יהא חייב מדין מכב"פ על עשיית הפתח].

ומוכרח מדברי התוס' דכיון דכבר ביאר הרמב"ן דלפי ר"ת ע"כ צ"ל דמיירי דמיירי בפתח שכבר נפתח וסגרו אותו בחוט וכדו', ולכך אי"ז מכב"פ, וכע"ז מצינו ברמ"א שי"ז ס"ג דהביא מרבינו ירוחם דאם חזר אומן וקשר את בית הצואר כדרך שהאומנים עושין אסור לפותחו, ועי' במ"ב שם ס"ק כ"ג במוסגר דביאר דדוקא בקשר אומן חשיב התרת הקשר לגמר הבגד, אבל שאר קשירות אינו נחשב לגמר הבגד, ולכך הוצרכו תוס' לומר דחיוב הוא רק על עשיית הפתח דלגבי שם פתח אין נפק"מ במה דהוא פתח ישן, דסו"ס עביד פתח.

ועי' בפנ"י דתמה על תי' תוס' דא"כ מה קו' הגמ', הא עיקר בחיוב בפותח בית הצואר משום דהוי גמר מלאכתו וחייב משום מכה בפטיש, אבל במגופה ודאי אין גמר מלאכתו בנקב, דהא יכול ליטול כל המגופה אלא דאסור משום בונה על עשיית הפתח, ומהיכ"ת לומר דנילף מפותח בית הצואר דלגזור אף במגופה.

(ד) הנה מבואר בגמ' בדף קמ"ו א' דלפי ר"ה מן הצד לכו"ע אסור, ולפי ר"ח מחלוקת מן הצד, אבל על גבה דברי הכל מותר, ועי' ברש"י דביאר דטעמא דר"ח משום דלאו אורחא למיעבד פתחא התם, ועי' ברש"י במתני' דביאר דטעמא דחכמים דשרי לנקוב את המגופה כיון דאין דרך פתח לחבית בכך, וצ"ב דא"כ מאי פריך מנקיבת המגופה, הא התם טעמא משום דאין דרך בכך, אבל בפותח בית הצואר הרי זהו הדרך.

ולכאור' מוכח דתוס' ס"ל דלפי ר"ח הא דשרי מה"צ לפי רבנן אינו רק משום דאין דרך בכך, אלא גם משום דאינו חיבור וכת' הגמ', אבל אי הוי חיבור לא מהני הא דאין דרך בכך.

ועי' בגר"ז שי"ד סעיף דביאר

אולם עי' חזו"א סי' נ"א ס"ק י' דכתב דאפשר דהא דאסור בצדה לר"ה אינו אלא משום שלא תחלוק בצדה דהא זימנין דהמגופה אין לה צדדין כלל וכל מן הצד נראה כאילו הוא בגוף החבית אבל במגופה הדין נותן שיהא מותר אף בצדדין.

(ה) והנה בב"י סי' שי"ד סעיף כתב דע"כ תוס' הכא אזלי כדעת ר"ח, דהא תוס' הוכיחו דע"כ הא דאסור למיכרז חביתא בבורטיא מיירי בגוף החבית, דהא קיי"ל כחכמים דשרי לנקוב את המגופה, וקשה הרי לר"ה מה"צ אסור אפילו במגופה.

ועי' פרמ"ג משב"ז שי"ד סק"ה דהוכיחו דע"כ תוס' אזלי לפי ר"ח, דהא בארו דתי' הגמ' דמשום דאינו חיבור ממילא אף בעשוי להכניס ולהוציא אינו אלא מדרבנן משו"ה בעשוי רק להוציא לא גזרו, ואי נימא כר"ה הרי מה"צ אף לרבנן אסור אפילו דהוא רק להכניס, וע"כ צ"ל דתוס' קאי לר"ח.

אולם עי' בפמ"ג בא"א שם ס"ק ח' דביאר דתוס' קיימי אף לר"ה, ומשום דאף לר"ה בעי' לתרתי מעליותא, דהא באמת אף דאין סיבה לגזור אטו להכניס ולהוציא במגופה, מ"מ עדיין יש לגזור אטו לול של תרנגולים דאסור מדאור' בעשוי להכניס ולהוציא, ולזה ס"ל לר"ה דדוקא למעלה דאין דרך לעשות פתח לא גזרו, אבל מה"צ דהדרך לעשות פתח גזרו, ולכך בעי' גם

להא דאינו חיבור, דמה"ט לא גזרו אטו פתח העשוי להכניס ולהוציא, וגם בעי' להא דנוקב מלמעלה, ולפי"ז מיושב הקו' באות ג' דאף לר"ה בעי' לטעמא דאינו חיבור.

קמ"ו א'

(א) מתני' שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות. לעיל נתבארו שיטות הראשונים בזה, ואשוב ואשנה משום דברים שנתבררו בזה בעזה"י.

עי' ברשב"א בעירובין ל"ד ב' דכתב דשאני מגדל דהוא כלי גדול, ולא אמרו שובר רק בכלים קטנים, והוסיף הרשב"א דאפילו כלי המחזיק מ' סאה נידון ככלי קטן.

ועי' בעבוה"ק דכתב דמוסתקי שובר אף בכלי גדול.

עי' ברמ"א דהוסיף על השו"ע דלא שרי מוסתקי רק באינה מחזקת מ' סאה, ונחלקו בזה המג"א סק"ג ופמ"ג משב"ז סק"א, עם הגר"א, דלפי המג"א והפמ"ג אינו צירוף שיטות להחמיר, אלא דזהו שיטת הר"ן, ועי' בפמ"ג דיישב בזה סתירת דברי הר"ן, אולם בביאור הגר"א מבואר דהוא צירוף של שיטות לחומרא בזה.

(א) מתני' - ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. עי' ברש"י דכתב "לנוקבה יפה בפתח נאה" ומבואר דלא סגי במה דמכוין לעשות פתח, אלא בעי' שיכוין לנקב יפה, ועי' חזו"א סי' נ"א סק"ח דתמה דמהסוגיא בביצה משמע דזה רק חילוק בכוונה, דאל"כ מאי פריך מהא דר"א גזר קטם לריח אטו קטם לחצוץ בו שיניו, הרי שאני התם דהוא רק חילוקי כוונה, אבל הכא הוא חילוק בצורת המעשה, ועי' בחזו"א שם דסיים דאם מדקדק לעשות פתח נאה אסור אפילו בסתמא, [ועי' מנחת יצחק ח"ד סי' פ"ב], וצ"ב לפי החזו"א מדוע אינו אסור כדין פס"ר.

ובאמת דיש להק' כן על עיקר דברי הגמ' דדינא דרשב"ג מיירי במכוין לעין יפה, ומברז חביתא בבורטיא מיירי במכוין לפתח, וקשה דבפשוטו אינו חילוק בצורת הפתח, וכן מבואר להדי' במרדכי פרק במה טומנין סי' שכ"ב דשרי למברז חביתא בבורטיא בשבת משום דמכוין להוציא היין ולא לעשות פתח, וא"כ אף במכוין לעין יפה יהא אסור מדין פס"ר.

(ב) והנה בתוס' בכתובות ו' א' ה' הק' על שיטת הערוך דפס"ר דלא ניח"ל שרי, דא"כ מדוע במפס מורתא להוציא ממנה ליחה אסור שלא במקום צער, הרי ע"כ מיירי בלא ניח"ל בפתח, דאי ניח"ל, הרי אף בלא מתכוין לפתח נמי חייב, ועי' בגר"ז סי' שכ"ח סעיף ל"ב דיישב דכל היכא דאין כוונתו לפתח, אלא רק להוצאת הליחה, אי"ז חשוב תיקון כלל, וכאילו לא עשה כלום, וציין שם דדמי לדברי המ"מ פ"ב ה"ב על מה שכתב שם הרמב"ם דהמכבה גחלת של מתכת פטור, ואם נתכוין לצרף חייב, ומשום דכל שאין כוונתו לכך אינו מלאכה, [ועי' במחז"ש שט"ז סק"י"ב דביאר דהמ"מ פ"י משבת הי"ז נתכוין אף לתרץ כן על מפס מורתא, אולם עי' בבה"ל שם סעיף ז' ד"ה נחשים דבאר דברי המ"מ שם דבאינו מתכוין לליחה אינה מרחיבה כדרך הרופאים, אולם עי']

שעה"צ שכ"ח ס"ק ס"ה דביאר דברי המ"מ כדברי המהה"ש והגר"ז, וע"ע בבאר היטב הנדפס על השו"ע ס"ק ל"ב דכתב דדברי המג"א קאי נמי על מצרף, אולם ע"י בבאר היטב הנדפס על השו"ע דהדברים באו בשינוי, וצ"ע בזה].

וע"י בשו"ע סי' שי"ד ס"א פסק דמותר להוציא את הסכין, אף שהוא פס"ר דיתרחב הנקב, וע"י בביאור הגר"א שם בסופו דביאר עפ"י דברי המ"מ הנ"ל דכל שאינו מכויין לתיקון הכלי, אינו בגדר מלאכה, ועדיף מפס"ר, [וע"י בחזו"א סי' נ"א ס"ק י"ד [ד"ה ומתחילה] בביאור דברי הגר"א].

ובשו"ע סי' שי"ג סעיף ט' פסק כדברי הרמב"ם דתוקע עץ בעץ חייב, וכתב במ"א ס"ק ט"ז דבע"י שיכויין לכך, וע"י במחה"ש שם דאע"ג דהוי פס"ר מ"מ הרי"ז דומה לדברי המ"מ הנ"ל דבאינו מתכוין אינו נחשב כלל לתיקון מנא.

וע"י מ"ב תקי"ד ס"ק כ"ד דכתב דהטעם דאסור לחתוך נר בסכין משום דע"י"ז הוא עושה עוד פתילה להאיר, והוי תיקון מנא, ואעפ"י שאינו מתכוין לכך אסור, וצריך לחלק מכל הנ"ל.

(ג) ולפי"ז י"ל דה"ה הכא כיון דאין כוונתו לעשות פתח, אלא כוונתו הוא רק להוצאת היין, אי"ז נחשב כלל למלאכה, וכן ביאר בחזו"א סי' נ"א סק"ח [ד"ה קמ"ו א'] דכל שאינו מתכוין לא חייל עלי' שם פתח.

וע"י אבנ"ז סי' רט"ז סק"ו דדייק מלשון הגמ' כל פתח שאינו עשוי ולא קאמר כל פתח שאינו ראוי, דכל החילוק הוא בכוונה, והק' למ"ד דמלאכה שאצל"ג חייב, אולם להנ"ל א"ש דאין לזה שם פתח כ"ז דאינו מתכוין לה.

אולם עדיין צ"ע לפי תוס' דס"ל דלגבי מפס מורתא שייך דין פס"ר, תקשי דינא דמתני', ולכאור' בהכרח דס"ל לתוס' כרש"י דבמכוין לכלי הוא סוג נקב אחר.

(א) גמ' - חותלות של גרוגרות ושל תמרים מתיר ומפקיע וחותר וכו'. ע"י ברש"י דביאר דנותנים לתוכן תמרים רעים להתבשל, ומשמע לכאור' דזה היתר מיוחד בחותלות, וכן בשו"ע סי' שי"ד ס"ח דחשיב כשובר אגוזים להוציא האוכל מהם, אולם ע"י בירושלמי פ"ז ה"ב "תני ר' הושע"י חוסל של תמרים ופטילייא של תמרים קורע ומתיר, ובלבד שלא יקשור, ואין זו התרה, נעשה כשובר את החבית לוכל ממנה גרוגרת", ומבואר שהוא כמו ההיתר הכללי של שבירת חבית.

ובפשוטו היה אפ"ל דהירושלמי לשי' בעירובין כמו דהביאו תוס' בעירובין ל"ד ב' דס"ל דדינא דשובר את החבית מיירי אף בחיבת שלימה, שפיר ס"ל דחותלות דמי לשבירת חבית, אבל לדידן דקיי"ל דרק במוסתקי שרי, ע"כ צ"ל שהוא סברא מסוימת בחותלות דחשיב כקליפי אגוזים.

(ב) ע"י מג"א ס"ק י"ג דכתב "משמע דוקא הני דלאו כלים גמורים דאינם עשויים אלא שיתבשלו התמרים בתוכם אבל כלי גמור פשיטא דאסור כ"מ בירושלמי" [וע"י בתהל"ד בס"ק י"ב דכוונתו להוכיח מהירושלמי הנ"ל דדימה חותלות לחבית, ממילא כמו דבחבית בע"י מוסתקי, ה"נ בחותלות בע"י לאוקמי במוסתקי], וע"י בפמ"ג א"א ס"ק י"ג דהק' אמאי הוצרך להביא ראייה מהירושלמי, הרי ע"כ צ"ל כן כיון דקיי"ל בחבית דאי לאו מוסתקי שייך בנין וסתירה אף בכלי קטן.

ובא"א ס"ק י"ד הביא דברי השכנה"ג דהק' איך שרי לקרוע את החותלות הרי בחבית בע"י שיהא דוקא מוסתקי, ות"י דע"כ צ"ל דשאני חותלות תמרים דכיון דצריכים להתבשל בתוכו בטלים לאוכל, אבל בחבית של גרוגרות דאינם מתבשלים בתוכו, אין החבית בטילה לאוכל, ולכך בע"י למוסתקי, אולם הק' דהרי השו"ע כתב דמיירי בחותלות של גרוגרות, וכתב דע"כ צ"ל דחותלות דמי למוסתקי, ולפי"ז הק' הפמ"ג על המג"א דהרכיב לב' הסברות, גם להא דחשיב כקליפי אגוזים, וגם להא דחשיב כמוסתקי, דמשמע בע"י תרתי לטיבותא, ואמאי לא סגי בחד מינייהו.

(ג) ועי' בגר"ז סעיף י"ח דכתב "ואפילו גופן של כלים אלו מותר להפקיע ולחתוך מפני שבנין כלים אלו העשויים מכפות תמרים הוא בנין גרוע שאינו עשוי להתקיים הרבה וכשסותרו אינו אלא כמי ששובר אגוזים ושקדים בשביל האוכל שבהם" ומבואר דיסוד ההיתר הוא דכיון שהוא סוג של כלי שאינו עשוי להתקיים זמן רב, דמי לקליפות אגוזים.

ועי' בחזו"א סי' נ"א ס"ק י"ג דביאר בדברי הירושלמי דיסוד דין ההיתר בחותלות משום דכל דסותר בדרך קלקול כדי להגיע לאוכל אין לזה שם מלאכה, והנה בחזו"א שם ביאר בדעת הרשב"א דשרי לשבור אף חבית שלימה, אף דס"ל דבונה כלי מתחילתו חייב משום בונה, דס"ל דכיון דרצונו להגיע לאוכל שרי, והק' דא"כ אמאי בחותלות של קרקע אסור להפקיע ולחתוך הא רצונו להגיע לאוכל, ותי' דבמחבר עדיין שם סותר עלה.

אולם לכא' לפי"מ דקיי"ל כתוס' דבעי' מוסתקי, הרי ע"כ מוכח דלא מהני הסברא דסותר דרך קלקול בשביל הוצאת המאכל, כדי להחשיבו כקליפי אגוזים, ומשום דבכלי גמור דמי לקרקע דאינו נידון כקליפות אגוזים אלא יש לו חשיבות בפנ"ע, ולפי"ז מובן דברי המג"א דבכלי גמור לא שייך ההיתר של חותלות, אלא דצ"ע דהרי החזו"א ביאר דזה סברא גם לגבי איסור קורע ואיסור מתיר, והרי התם ליכא תנאי של כלי, ובע"כ דזה סברא בכל דוכתי, ועי' היטב בסוף דברי החזו"א דמשמע קצת דיש חילוק בין סותר לקורע ומתיר, וצ"ב מהיכ"ת לחלק אליבא דתוס'.

(ג) ועי' תהל"ד ס"ק י"ב דיישב דכוונת המג"א לחלוק על השכנה"ג וס"ל דטעמא דשרי לקרוע את החותלות דכיון דאינם עשויים אלא כדי שיתבשלו התמרים בתוכם אין עושים אותם כלים גמורים, וזהו שהוכיח מהירושלמי דלא כסבת השכנה"ג, דא"כ הו"ל לירושלמי לומר דטעמא משום דנעשה כקליפי אגוזים, ואמאי דימהו לחבית.

ועי' בתהל"ד בס"ק י"ג דהוסיף דאף לדברי השכנה"ג דטעמא משום דעשויין כדי שיתבשלו התמרים בתוכם, דבשול לאו דוקא והכונה היא דעיקר הכלי הוא לצורך התמרים, וכשרוצים ליטול התמרים קורעין החותלת וזורקין אותם ובטלו מתורת כלי.

ועי' באגרות משה או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף ט' דביאר דברי השו"ע כסברת התהל"ד כל שעשוי לזרוק לאשפה אין לו שם של כלי, ואף בכלים גמורים שרי, וע"ש דביאר דזהו נמי כוונת המג"א דכלי גמור שנעשה לעוד שימושים אחרים אסור, אבל כלי שנעשה רק לשימוש זה, שרי אף בכלי גמור.

ויש שהק' דא"כ מדוע אסור לקטום קיסם לחצוץ בו שיניו הרי דעתו לזרוק לאשפה, וי"ל דכ"ז הוא סברא לגבי כלי, דכיון דמטרת הכלי הוא בשביל שיהא בית קיבול לשמור חפצים לזמן ארוך, משו"ה כל דעשוי לזרוק לאשפה אין לו תורת כלי, אבל ודאי דבשאר דברים ליכא קולא מחמת הא דעשוי לזרוק לאשפה, ועוד י"ל דהסברא דעומד לאשפה מהני רק בצירוף הא דמה"ט נידון הכלי כקליפי אגוזים, אבל אינו סברא בפנ"ע.

והעירו לדברי הרמב"ם פ"ה מכלים ה"ז דכתב "חותל של הוצין שמניחין בו הרוטב וכיוצא בו אם הוא נותן לתוכו ונוטל מתוכו מתטמא ואם אינו יכול ליטול מה שבתוכו עד שיקרענו או יתירנו או שחשב לאכול מה שבתוכו ולזרוק טהור" ומבואר דכל שדעתו לזרוק את החותל אין לזה שם כלי, [נומא דכתב דחשב לאכול ולזרוק טהור משמע דאף שדעתו עדיין לאכול ורק בגמר אכילתו הוא זורקו הוא טהור], ועי' ברע"ב כלים פט"ז מ"ה דכתב דכיון דמשליכו לאשפה הוי תשמיש עראי.

(א) גמ' - מהו למיברז חביתא וכו' א"ל לפתחא קמכוין ואסור וכו' התם ודאי לעין יפה וכו'. עי' במרדכי פרק במה טומנין סי' שכ"ב דפסק דמותר לסתור סתימת פי התנור, וסיים "ודומה להא דאמרינן פרק חבית דשרי למברז חביתא בבורטיא בשבת משום דמכוין להוציא היין ולא לעשות פתח" ועי' בבגדי ישע ובחי' אנשי שם שם דבארו דכוונתו להוכיח דמשמע בגמ' דאילו היה כוונתו להוציא יין שרי, ה"נ כיון דסותר בשביל הוצאת החמין שרי.

(ב) אולם עדיין דברי המרדכי צ"ע דהרי מה דשרי להסיר דף התנור, הוא משום דאנו דנין דלא נתבטל הפתח, ולא חידש שום פתח בעשייתו, אבל הכא הרי כל הנידון מחמת דליכא כוונה לפתח, אבל לו יצוייר דהיה לו כוונה לפתח היה חייב, משא"כ בדף דאילו היה נידון כסתום היה חייב משום עשיית פתח, ולא היה מועיל מה דכוונתו רק להוצאת היין, ואולי י"ל דכוונתו להק' מדוע ליכא איסור סותר, וע"ז הוכיח דכמו דהכא דכל דכוונתו להוציא יין ליכא איסור סותר, ה"נ התם, וצ"ע.

(א) גמ' - מחלוקת למעלה וכו'. עי' ברש"י דטעמא דשרי למעלה משום דלא אורחא למיעבד שם פתח, אלא נוטל כל המגופה, ויל"ע דהכא מבואר דהא דהיה לו להסיר המגופה זה סיבה להיתר, דע"כ אינו מתכוין לפתח, ואילו בהא דמסיק הגמ' לעיל דאסור למברז חביתא בבורטיא משום דאם איתא דלעין יפה קמכוין לפתוחי מפתח, פירש רש"י יטול מגופתה, ומבואר דזה סיבה לחומרא, וצ"ל דלגבי פתיחת המגופה לא שייך לומר דחושש מעפר ופסולת שיפלו לתוכו, ועי' להלן סק"ב דכן מוכח מהט"ז.

(ב) והנה לגבי הא דאסור בצדה פירש רש"י דזימנין עביד לה לפתח, אבל מלמעלה לא עביד פתח כיון דיכול ליפול לתוכו עפר ופסולת ביין, ועי' בט"ז שי"ד סק"ד דהק' מדוע פירש רש"י ב' סברות במעליותא דלמעלה, וע"ש דביאר דבאמת בעי' תרתי לטיבותא, חדא דאם היה כוונתו לפתח היה מסיר את כל המגופה, ותו דאין דרך לעשות פתח למעלה מחמת חשש דיפול שם פסולת, אבל בצד אעפ"י דשייך הסברא דהיה לו ליטול כל המגופה אסור, והנה מהא דכתב הט"ז דהוא חדא לטיבותא מוכרח דלגבי פתיחת המגופה ליכא חשש דיפול לתוכו פסולת, דאל"כ אף חדא לטיבותא נמי ליכא, דלא נטל המגופה משום חשש פסולת, [וע"ע בפרישה באופ"א בישוב דברי רש"י ולדבריו עדיין צ"ע הקו' שבסק"א].

(א) גמ' - ורבנן הוא דגזור משום לול של תרנגולין וכו'. ומבואר דנקב בצד הכלי ואינו עשוי להכניס ולהוציא אינו חייב ואסור מדרבנן, ועי' בפמ"ג שי"ד משבצות סק"א דתמה דא"כ מאי פריך בביצה דנגזור אטו מכוין לשעות כלי, הרי גם אם מכוין לעשות כלי אינו חייב, כיון דאינו עשוי להכניס ולהוציא, ותי' "ושאני נקב כ"ד דמכוין רק לפתח, כל שאין עשוי להכניס ולהוציא, רק להכניס לחוד או להוציא לחוד לית ביה איסור תורה, משא"כ כששובר בסכין וסייף ומצמצם שיהיה כלי בכך יש בו חיוב חטאת", ולכא' כוונתו דאם אינו עושה נקב יפה, ע"כ דאין כוונתו לתיקון הכלי, אלא רצונו בפתח, ובזה בעי' פתח להכניס ולהוציא, אבל אם מתקן נקב יפה ומצמצם שיהא כלי בכך, כיון דהוא בא לתקן את הכלי, ליכא רעותא במה דהוא רק פתח להוציא. [אולם עי' בפמ"ג שם דביאר דודאי לפי תוס' בביצה ל"ג ב' דבמוסתקי ליכא איסור דא' בעשיית פתח, ע"כ דק' הגמ' דנגזור מדרבנן].

(ב) ועי' חזו"א סי' נ"א ס"ק ב' ד"ה ויל"ע דנמי עמד בזה, ויישב דגזרו דילמא יעשה נקב גדול להכניס ולהוציא, ומבואר דס"ל דנקב קטן הוא להוציא ונקב גדול הוא להכניס ולהוציא, [וצ"ע דזה סותר לדבריו בסק"ח דהוכיח מהסוגיא דביצה דהוא רק חילוקי כוונה, ולא ב' אופנים, והעירו ליישב דודאי מתני' מיירי נמי באופן דעביד פתח גמור אלא דאיכא חסרון כוונה, וע"ז פריך הגמ' בביצה אמאי לא גזרו, וכן משמע בלשון החזו"א סי' נ"א ס"ק ח', ע"ש, ועוד יל"ע דכ"ז א"א לומר בשיטת רש"י דכתב דבמוסתקי לא גזרו מחמת דחס עליו שלא יתקלקל, ואא כל הנידון הוא על הכוונה, מדוע שלא יגזור], וכן מבואר במ"ב שי"ד סק"ו, אולם עי' אבנ"ז סי' רט"ז סק"ו דדייק מלשון הגמ' כל פתח שאינו עשוי ולא קאמר כל פתח שאינו ראוי, דמשמע דכל החילוק רק עם היה כוונה לתרוייהו או לא.

(ג) וצ"ב לפי הפמ"ג מדוע הוצרך הגמ' לבאר דגזרו בנקב שאינו עשוי להכניס ולהוציא מחמת לול של תרנגולים, ולא גזרו דילמא יכוין לפתח נאה, דאסור מדאו' אף בלהוציא לחוד, ולדברי החזו"א צ"ב להיפוך כיון דחזי' בגמ' בשבת דלא גזרו רק

אטו לול של תרנגולים, ע"כ דס"ל לגמ' דלא שכיח למיעבד נקב בחבית להכניס ולהוציא, וא"כ מאי פריך הגמ' בביצה דנגזור אטו מכוין להכניס ולהוציא, הרי הוי מילתא שלא שכיח, וצ"ע.

קמ"ו ב'

(א) גמ' - לא שנו אלא במקום העשוי וכו'. עי' ברש"י דביאר דלמעלה מן היין דהוא רק לשמור אי"ז סתימה מעליא, אבל למטה מן השמרים דכובד היין נשען עליו הוי סתימה מעליא, ובמקום היין פליגי, אולם עי' ברי"ף דגרס להיפוך דלמעלה מן היין זה לחזק ולמטה מן היין זה לשמר, ולמסקנא תרוייהו לשמר, ורק למטה מן השמרים זה לחזק, וביאר הרי"ף דלשמר היינו להוציא את היין מהשמרים, ולחזק היינו לשמור שלא יצא, וביאר הרי"ף דלמטה מן היין דהוא פתח להוצאת היין, הוי סתימה העשויה ודאי להפתח, ואין עושין אותה יפה, ולמעלה מן היין דהתם אינו ודאי שיפתח אותו, בזה פליגי, ולמטה מן השמרים דאין חוזרים ופותחים אסור, דכיון דעושין אותה סתימה מעליא, חשיב כפותח נקב מתחילה.

(ב) וצ"ב מדוע הוצרך הרי"ף לבאר דמשום דאינו עומד לפתיחה לא עבדי סתימה מעליא, הרי מבואר בגמ' בדף מ"ח ב' דטעמא דמגופת חבית משום דאינו חיבור, ופירש רש"י משום דעומד להנטל, וא"כ באופן דאינו עומד להנטל ודאי אסור, ובשלמא לרש"י י"ל כיון דביאר דלשמר היינו שלא יצא ריח היין, משו"ה ס"ל דאינה עשויה להפתח אח"כ, ולכך נקט דטעמא משום דאי"ז סתימה מעליא, אבל על הרי"ף צ"ע.

(ג) ועי' בשו"ע סי' שי"ד ס"ג דכתב די"א דחבית של עץ שמהדקים את הסתימה ע"ד שלא להוציאו אסור, ועי' ביאור הגר"א דביאר דכיון דמבואר ברש"י מ"ח ב' דטעמא משום דעומד להנטל, משו"ה אסור בכה"ג, וע"ע בתוס' כתובות ו' א' ד"ה האי דכתבו דכל שסותם את החבית ודעתו לבטלה שם, חשיב עשיית כלי, ולא הוסיפו דדוקא אם הוי סתימה גמורה. אולם עי' במ"ב ס"ק י' דכתב בשם הא"ר דהראשונים לא חילקו בין עץ לחרס, וכן עי' בפמ"ג משבצות סוף סק"ב דכתב דמלשון המחבר משמע דחולק עליהם, ולכך הביאו בשם י"א, וע"ש דסיים הפמ"ג דלפי הי"א ה"ה בסתימה מעליא בחרס נמי אסור.

(ד) והנה אביי מייתי ראיא לרבא מפרץ את פצימיו, ופירש רש"י דחזי' דלא פקע שם פתח אלא בסתימה מעליא, ועי' בחי' רע"א דהק' דאינו ראיא לעיקר פלוגתייהו דרבא ור"ח, דהא דוקא מטה מן השמרים דאין אחריו עוד סתימה דמי לפרץ את פצימיו, אבל למטה מן היין דאפשר סתימה גדולה הימנה ליכא ראיא מפרץ אץ פצימיו, ועי' חזו"א סי' נ"א ס"ק י"ז דמעיקר הדין אף למטה מן השמרים שרי כיון דאינו נחשב לנקב חדש, אלא כמסיר ברזא, אלא דחכמים החמירו בלמטה מן השמרים, ואביי לא מייתי ראיא על עיקר פלוגתייהו, אלא מייתי ראיא דפתחא לא מבטל, ודי לנו שנחמיר בלמטה מן השמרים, נוע"ש עוד בד"ה או"ח דכתב דבעי' מעשה המוכיח שאין דעתו לפתוח לעולם].

ומבואר מדברי החזו"א דאין טעם ההיתר בסתימה למעלה מן השמרים משום דאינו סתימה מעליא, ולא משום דעומדת לינטל, אלא דהחמירו בסתימה למטה מן השמרים, כיון דבעי' שם סתימה מעליא, אבל למעלה מן השמרים דאי"ז סתימה מעליא, שרי אף בעביד סתימה מעליא ואינה עומדת לינטל, דהתם לא החמירו חכמים.

והנה לדברי החזו"א צ"ל דטעם המחמירים בחבית של עץ הוא משום דכיון דהדרך למיעבד בעץ סתימה מעליא החמירו בכל גווני, אולם לפי"ז נמצא דבחרס אף במהודק יפה שרי, וזה דלא כפמ"ג דכתב דה"ה דמחמירים בחרס בסתימה מעליא.

(ה) עי' תהלה לדוד שי"ד סק"ה דהק' מ"ש נקב ישן דאף באינו עשוי לפתוח ביומו שרי, ואילו דף של תנור אסור באינו עשוי לפתוח ביומו, וכתב דע"כ צ"ל דדוקא בנקב העשוי להכניס ולהוציא החמירו גם בנקב ישן, כמו בתנור, ורק באינו עשוי להכניס ולהוציא הקילו, וע"ש דדייק מלשון רש"י דכתב דטעמא דשרי משום דעשוי ועומד דמשמע דאף בעשוי להכניס

ולהוציא שרי, אולם הביא מהמרדכי דכתב דטעמא דשרי נקב ישן משום דכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא שרי מדאו', אולם עדיין צ"ב מ"ש סתימת דלת התנור דשרי מדאו' מחמת דהוי פתיחת דלת בעלמא, וכמבואר בתרוה"ד, ומ"מ החמירו באינו עשוי ליומו, לפתח דשרי מדאו' כיון דאינו עשוי להכניס ולהוציא, דשרי אף באינו עשוי ליומו.

אולם בעיקר קו' התהל"ד, יש ליישב לפי הר"ן דלהתיר נקב ישן בעי' דלא יהא סתימה מעליא, וגם דעשוי לזמן, דלפי"ז י"ל דשאני דף של תנור דשרקו בטיט דהוי סתימה מעליא טפי מסתימת נקב, ורק לדברי הגר"א קשה מ"ש מדף של תנור, ובהכרח צ"ל דחלוק כלים מקרקע, וכן משמע בביאור הגר"א סי' רנ"ט, ע"ש היטב.

(ו) עי' מג"א סי' שכ"ח ס"ק ל"ג דכתב "ואותן שיש להן נקב בזרוע שקורין אפטורא אם נסתם הנקב קצת צ"ע אם מותר ליתן בתוכו קטנית שיפתח דהכא ודאי כוונתו שישאר פתוח או דלמא כיון שהיה פתוח כבר שרי וכמ"ש סי' שי"ד ס"ג וה"ה נקב שבמכה שכבר נפתח צ"ע כה"ג" ועי' בתהל"ד דכתב דדוחק לומר דהספק הוא האם יש להחמיר משום דעשוי להכניס ולהוציא.

ולכא' יש לבאר דהספק הוא מה הדין בסתימה שאינה מעליא דנעשה ע"ד שלא לפותחו, שהרי הסתימה נעשה ביד"ש, וצ"ע.

(ז) עי' בשו"ע שי"ד ס"ד דפסק דברזא שבחבית ואין אדם יכול להוציאה, מותר ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא לצורך לשותות יין בשבת וכתב הרמ"א ובלבד שלא יהיה הברזא הראשון נגד השמרים כמ"ש ס"ב, ותמה בפמ"ג משבצות סק"ט מדוע מדוע אסור להוציא את הברזא שכנגד השמרים, הרי עשוי להוציא כל שעה, ותי' דבעי' תרתי סתירה גרועה ואין עשוי לקיום.

אולם עי' בגר"ז סעיף ו' דכתב דמותר לפתוח את הברזא אפילו כנגד השמרים כיון דעשוי לפותחו ולסותמו תדיר, אולם עי' בסעיף ז' דהביא לדברי הרמ"א, ועי' בתהל"ד סק"ו דיישב דבסעיף ו' מיירי בברזא שלא נשברה, ובסעיף ז' מיירי בברזא שנשברה וא"א להוציאה.

וע"ש בתהל"ד דהוכיח כדברי הגר"ז דכל שברזא עשוי לפתוח שרי, חדא דדמי לדרך של תנור דביאר בתרוה"ד דכיון דאינו אלא איסור דרבנן שרי בעשוי ליומו, וה"נ כיון דעשוי להכניס ולהוציא הוי איסור דרבנן ושרי בעשוי ליומו, ועוד הוכיח עפ"מ דיסד בסי' שי"ג ס"ק י"ז דבמכה בפטיש באין עשוי לקיום כלל מותר לכתחילה.

והנה לפי הפמ"ג דבעי' תרתי, מוכח דס"ל כדברי הר"ן דההיתר בלמעלה מן השמרים הוא משום דלא הוי סתימה מעליא וגם משום דעשוי לזמן, ולכך ס"ל דבברזא כנגד השמרים לא סגי במה דעשוי להתירו, כיון דהוי סתימה מעליא, אולם לדברי הגר"א דס"ל דכלל הדברים הוא אם עומד להנטל או לא, בהכרח צ"ל דהרמ"א מיירי ברזא שאינו עומד להנטל וכדביאר התהל"ד בדברי הגר"ז.

(ח) עי' בשו"ע שי"ד סעיף י"א דאם אין יין יוצא מהנקב מותר לסותמו, ואם היין יוצא אסור לסתום את הפתח, ובדרך הערמה אסור לע"ה, ועי' מג"א ס"ק ט"ו דכתב דאיסורו משום דמחזי כמתקן, והביא מהבדק הבית דכל האיסור בדבר שאין דרכו לסתום, אבל בדבר שדרכו לסתום שרי, ועוד הדין דהמ"מ והב"ח ס"ל דאף כשאין יוצא אסור, דכמו דאסור לפתוח ה"נ אסור לסתום, ורק בדרך הערמה שרי.

ודעת השו"ע צ"ב מדוע איסורו מדרבנן, הרי ממנ"פ אי מיירי למטה מן השמרים, מדוע אינו איסור דאו', ואי מיירי למעלה מן השמרים, מדוע דוקא כשאין יין שרי, הרי פתיחת הנקב שרי אף כנגד היין, וכן דברי המ"מ והב"ח דאסור אף כשאין יין ומותר בהערמה נמי צ"ב דממנ"פ אי מיירי למעלה מן היין, הרי שרי נמי לפתוח, [ולביאור הר"ן משום דהוי סתימה גרועה, ולביאור הגר"א משום דעומד לינטל, ולביאור החזו"א דהוי כלא פרץ את פצימיו, וטעמים אלו שייך אף לגבי איסור בונה],

ואי מיירי למטה מן השמרים, הרי כמו דאסור לפתוח משום דהוי סתימה מעליא, ה"נ אסור לסתום, ומדוע שרי לת"ח, ועמד בזה התהל"ד בס"ק ט"ו.

ועי' בגר"ז דביאר דברי הבה"ב "מותר לסתום בעץ שדרך לסתום בו דהיינו לסתום בברזא את הנקב העשוי להוציא בו יין אפילו אינו עשוי לפתחו ולסתמו תדיר אלא לעתים רחוקים מפני שאינו נראה כמתקן כלי בסתימה זו כיון שדרך הוא לעולם לסתמו בעץ זה" וצ"ב הרי לגבי הוצאת הברזא כנגד השמרים מבואר בשו"ע בס"ד דאסור להוציא אפילו שדרכו בהכי, וכמו דביאר בפמ"ג דבעי' תרתי סתימה גרועה ועשוי לפתוח ולסגור, וא"כ מדוע שרי לסתמו אפילו ליותר מיום א', ואי מיירי למעלה מן השמרים הרי מותר אף לפותחו.

ועוד הק' בתהל"ד ס"ק ט"ז על דברי הבה"ב דמ"ש מדלת שבמוקצה דאף בשיש להם ציר ונכרין שהן דלתות מ"מ כיון שאינו עשוי לפתחה ולסתמה תדיר אלא לעתים רחוקים בעינן קשור, כמבואר בסי' שי"ג ס"ג, ומכח זה הוכיח בתהל"ד דמיירי הכא בסתימה גרועה, דכל האיסור משום שמא יתקע ובדרכו בהכי לא גזרו, ואה"נ בסתימה מעליא אסור, [ולפי"ז מיושב נמי דברי השו"ע והמ"מ], אולם כבר העיר בתהל"ד דלכאור' זה תלוי אם יש איסור בהידוק שאין דרכו בתקיעה, וצ"ע בכ"ז.